

İREAN

No:21-Avqust 2008- İctimai fikir jurnalı-3 AZN

Bir ilin
məhək daşları

ÜÇ AYLAR

İRFAN

Avqust/2008/No:21
ictimai fikir jurnalı
Dövlət Reystr No: 1763

Direktor:

Salih Zeki MERİÇ

Təsisçi və redaktor:

Dr. Abbas QURBANOV

Məsul katib:

Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Redaksiya heyəti:

Akademik Vasim MƏMMƏDƏLİYEV

Prof.Dr. Şahin XƏLİLİ

Dr.Siracəddin HACI

Dr.Alpay MƏMMƏDOV

Eldəniz SALMANOV

Ramiz MƏMMƏDOV

Nurlan MƏMMƏDZADƏ

Səadət MÜRŞÜDOVA

Hacı Arif HEYDƏROĞLU

Rövşən QƏNİYEV

Akif HÜSEYNOV

Fuad QULİYEV

Abunə və reklam işləri:

Musa İBRAHİMOV

Tel: 0503254989

Kompyuter dizaynı:

İrfan Qrafik

Copyright 2008 © All Rights Reserved
Created and supported by "İrfan"

Foto:

«İRFAN»

Ünvan:

Bakı şəhəri,

Cəfərov Qardaşları küç. 16

Tel: (+994 12) 492 32 23,

493 02 93

Abunə təmsilçiləri:

Bakı - Musa İbrahimov - 0503254989

Quba - İlkin Qayıbov - 0503638145

Ağdaş - Şahin Rəhimov - 050 3887068

İsmayilli - Vasif Teymurov - 0504653601

Zaqatala - Mayıs Abbasov - 0557476297

Əliabad - Kamran Məmmədov - 0503806922

Şamaxı - Akif Hüseynli - 0506205928

Şəki - Vüqar Məmmədov - 0556237232

Qəbələ - Saleh Şirinov - 0503827823

İllik abunə qiyməti:

Ölkədaxili 25 manat

Xarici ölkələr üçün 35 USD

www.irfandergisi.com

E-mail

irfan@irfandergisi.com

irfandergisi@yahoo.com

*Jurnalın materiallarından istifadə edərkən
istinad zəruridir. Müəllifin mövqeyi ilə
redaksiyanın mövqeyi üst-üstə düşməyə bilər.*

“İRFAN”DAN

Möhtərəm oxucular!

Yay aylarının bütün istisi ilə üstümüzə çökdüyü bu günlərdə İslam aləminin mənəvi iqlimindəki bahar oyanışı ilə könüllərimizdə mənəviyyat rüzgarları əsməyə başlayır. Bu aylarda, başda mübarək bölgələr olmaq üzrə bütün İslam aləmində böyük bir hərəkət meydana gəlir. Çünki bu aylar il içərisində müstəsna yeri olan üç aylar dediyimiz Rəcəb, Şaban, Ramazan aylarıdır.

Rəbbimiz bizə ayırdığı ömür sərmayəsi içərisində hər il yenidən möhlət verir və mərhəmətinin bir təzahürü olaraq rəhmət qapılarını ardına qədər açır, biz aciz və asi bəndələrinə böyük fürsətlər verir. Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s)-in şəfaəti və Rəbbimizin rəhməti qarşısında biz də bu ayların mənəvi dəyərinin fərqləndirilməli, mənəviyyat zirvələrinə yüksəlmə əzmi və cəhdi içərisində olmalıyıq.

İbadət etdiyimiz hər gün, namaz qıldığımız hər məscid və dua etdiyimiz hər yer bizə ən dəhşətli günümüzdə şahidlik edəcəkdir. Dünyada qaldığımız müddətdə, Allahın hüsurunda lehimizə şahidlik edəcək şahidlərimizin sayını artırmaq cəhdi içərisində olmalıyıq.

Qiymətli oxucular!

21-ci sayı əlinizdə olan İrfan jurnalımızın bu ayki ana mövzusu bir ilin məhək daşları olan üç aylardır. Dəyərli yazarlarımız bir-birindən müstəsna məqalələrini qələmə alaraq bu ayların feyz və bərəkətindən ən yüksək dərəcədə necə istifadə edəcəyimizi vurğuladılar.

Salih Zeki Meriç “Bir ilin məhək daşları” adlı yazısı ilə il içərisində işlədiyimiz əməllərimizin, şəxsi keyfiyyətlərimizin dəyərini ölçəcəyimiz üç ayların əhəmiyyətindən bəhs etdi. **Prof. Dr. H.Kamil Yılmaz** “Müqəddəs mövsüm” dedi bu aylara. **Dr. İbrahim Baz** zamanın ən yüksək zirvəsi mənasında “Zamanın meracı” adlandırdı mübarək ayları. Bizi təslimiyyətə alışıdır bu aylarda “Təslim ol, İbrahim kimi” yazısı ilə **İbrahim (ə.s)-ın təslimiyyətini anladı Prof. Dr. Ömer Çelik**. Hər zaman könül dünyamızı aydınladan **Möhtərəm Osman Nuri Topbaş** özünə ideal seçməkdə çətinlik çəkən bizlər üçün “Peyğəmbər əxlaqı ilə əxlaqlanmaq” yazısı ilə kimi örnək alacağımızı diqqət mərkəzinə gətirdi. **El üçün ağlayan gözəl rubrikamızda filoloq Məmməd Məmmədov** yenə də vətənpərvər, lakin vətəndən cüda olan oğullarımızdan birinin həyat hekayəsini bizimlə paylaştı. **Ahmet Taşgetiren, Nurlan Məmmədov, Adem Şahin, Elşən Rzayev, Dr. Mehman İsmayilov, Hacı Arif Heydəroğlu** öz dəyərli yazıları ilə bir daha sizin görüşünüzdə gəldilər. **Lokman Helvacı** hədislərdə zikr mövzusunda yazmağa davam edir. Bu sayımızda sizin üçün “Zikrdə ədəd” mövzusunı işləyib hazırladı. Siz oxuculardan gələn məktublar bizə bir az daha güc verdi. **Səlim Əhmədovanın qələmə aldığı “Sevgi çiçəyi”** adlı yazısını İrfanın səhifələrinə daşdıq. Hər biriniz yaza bilərsiniz. İrfan hamımızdır.

Gördüyünüz kimi İrfan jurnalı bu sayısında da sizin üçün dəyərli yazılarla dolub-daşır. Hər kəsin tətil etdiyi bu isti günlərdə bizimlə bərabər İrfanın yazılarını hazırlayan, bizə dəstək olan bütün yazıçı heyətimizə öz təşəkkürümüzü bildiririk.

Sizi İrfan jurnalı ilə baş-baş buraxırıq. Üç aylarınız bərəkətli və mübarək olsun!

İÇİNDƏKİLƏR

BİR İLİN MƏHƏK DAŞLARI <i>Salih Zeki MERİÇ</i>	4
BİR İL DƏ MÖHLƏT <i>Nurlan MƏMMƏDZADƏ</i>	6
VİCDANIN SƏSİNİ DİNLƏMƏ ZAMANI <i>ELŞƏN RZAYEV</i>	8
ÜÇ GÖZƏL AY: RƏCƏB, ŞABAN, RAMAZAN <i>Eldəniz SALMANOV</i>	10
ZAMANIN MERACI: ÜÇ AYLAR <i>Dr. İbrahim BAZ</i>	12
TƏSLİM OL, İBRAHİM KİMİ <i>Prof. Dr. Ömer ÇELİK</i>	14
BƏRATİ ALMAQ ÜÇÜN <i>Ahmet TAŞGETİREN</i>	16
TARİXDƏN İBRƏT LÖVHƏLƏRİ.....	19
MÜQƏDDƏS MÖVSÜM <i>Prof. Dr. H. Kamil YILMAZ</i>	20
ZİKR DƏ ƏDƏD <i>Lokman HELVACI</i>	24
PEYĞƏMBƏRİN ƏXLAQI İLƏ ƏXLAQLANMAQ <i>Osman Nuri TOPBAŞ</i>	26
YAXŞILIQ ETMƏKDƏ, PİSLİKDƏN ÇƏKİNDİRMƏKDƏ YARDIMLAŞMAQ <i>Prof. Dr. Yaşar KANDEMİR</i>	32
AY DOĞSUN İÇİMİZƏ <i>Adem ŞAHİN</i>	34
TƏFRİQƏ, YOXSA QARDAŞLIQ? <i>HACI ARİF HEYDƏROĞLU</i>	36
İBRƏT İSTƏYƏN VARMİ? <i>Kamran MƏMMƏDOV</i>	38
VOLTERİN ŞƏRQƏ QƏRƏZLİ BAXIŞI VƏ BÖHTANI <i>Prof. Dr. Şahin XƏLİLLİ</i>	40
QƏRZİ-HƏSƏN: ALLAHA BORC VERMƏK <i>Dr. Mehman İSMAYILOV</i>	42
AZƏRBAYCAN TÜRK UŞAQ ƏDƏBİYYATI VƏ UŞAQ TƏRBİYƏSİ <i>Serap MAGİLL</i>	44
ŞUŞADAN İSTANBULA UZANAN YOLLAR <i>Məmməd MƏMMƏDZADƏ</i>	46
SEVGİ ÇİÇƏYİ <i>Səlimə ƏHMƏDOVA</i>	50
MARAQ DÜNYASI <i>Elşən NADİROĞLU</i>	52

İÇİNDƏKİLƏR

BİR İLİN MƏHƏK DAŞLARI
Salih Zeki MERİÇ

4

ZAMANIN MERACI: ÜÇ AYLAR
Dr. İbrahim BAZ

12

PEYĞƏMBƏRİN ƏXLAQI İLƏ
ƏXLAQLANMAQ
Osman Nuri TOPBAŞ

26

VOLTERİN ŞƏRQƏ QƏRƏZLİ
BAXIŞI VƏ BÖHTANI
Prof. Dr. Şahin XƏLİLLİ

40

ŞUŞADAN İSTANBULA UZANAN
YOLLAR
Məmməd MƏMMƏDZADƏ

46

Bir ilin MƏHƏK DAŞLARI

Axirət alış-verişinin edildiyi qazanlı bir bazar sayılan üç aylar hər il yalnız bir dəfə açılır və üç ay boyunca davam edir. İstifadə edə bilənlərin çox qazanc götürdüyü bu bazarı qaçıranlar gələcək mövsümü gözləmək məcburiyyətindədir. Təbii ki, ömürləri kifayət edərsə. Heç kim sabaha çıxmağa zəmanət verə bilmədiyi kimi, gələn ilə yetişməyə də zəmanət verə bilməz.

İxlasla edilən kiçik bir əməl ixlassız edilən bir çox əməldən daha üstündür. Bu sayədə həm cəmiyyətə hüsur gələr, həm də mənəvi atmosfer hakim olar. Bununla da ilahi rəhmətin cəlbinə zəmin yaradılmış olar. Edilən ibadətlər, oxunan Quranlar, Allaha yüksələn inilti və izzirab dolu dualar, axıdılan göz yaşları, edilən tövbə və istiğfarlar yağış gətirən buludlar kimi ilahi rəhməti özünə çəkər.

Hər zamanın bir baharı, bir yazı, bir qışı vardır. İnsan ömrünün də həmçinin. Allah insana yaşadığı həyat boyunca mərhəməti səbəbilə daima fürsətlər verir və insanın üsyanından dolayı düşdüyü xətalərin əfvi üçün qapılar açır. Qurani-Kərimdə bir surəyə ad olan “*tövbə*” məfhumu da Allahın bəndələrinə açdığı qapının başqa bir adıdır.

İçində olduğumuz üç aylar Ramazan ayının feyzli, bərəkətli günlərinin yaşanacağı o müstəsna iqlimin sanki təməlini qoymaqla, möminləri o gözəl günlərə zəhnən və bədənən hazırlamaqdadır. Uca Rəbbimizin şəfqətinin və mərhəmətinin dərinliyini onun bəndələri bir daha görməkdədirlər. Rəbbimizin bu mərhəmətinə misal olma baxımından Rəsulullah (s.ə.s)-in şahid olduğu və əshabının diqqətini çəkdiyi bu hadisə nə qədər də mənalıdır:

İki cahan sərvəri Rəsulullah (s.ə.s) səadət məclisində otururdu. Məscidə bir qrup əsir gətirildi. O əsnada Allah Rəsulu bir qadının fəryad edərək nə isə axtardığını gördü. Qadın əlinə keçən hər uşağı bağrına basır, qoxlayır, sonra yerə qoyurdu. Nəhayət öz körpəsini tapır və bağrına basır. Doya-doya onu öpür, qoxlayır, təkrar bağrına basır. Allah

Rəsulu (s.ə.s) bu mənzərə qarşısında kövrəldi. Hıçqıra-hıçqıra ağlayaraq barmağıyla yanındakılara o qadını göstərdi və: “Bu qadını görürsünüzmü?” –dedi. Səhabələr cavab verdi: “Bəli, ya Rəsulallah!” Allah Rəsulu təkrar: “*Bu qadın qucağındakı körpəsini cəhənnəmə atarmı?*” –deyə soruşdu. Səhabələr: “*Xeyr, ya Rəsulallah!*” –deyə cavab verdilər. Bu cavabdan sonra Rəsuli-Əkrəm (s.ə.s) bu hikmətli sözləri söylədi: “Allah o qadından daha şəfqətlidir, bəndələrini cəhənnəmə atmaq istəməz.”

Belə bir şəfqət və mərhəmət sahibi olan Allah təala il ərzində bəndələri üçün qəlb aləmlərində sanki mənəvi bir həmlə etmələri üçün bəzi özəl gün və gecələr yaratmışdır. Bu xüsusi zaman kəsiyində Allahın rəhmət əsintiləri bol-bol özünü göstərməkdədir. Bu günlərdə, bu zaman kəsiyindən “*üç aylar*”a qovuşmağın sevincini yaşayırıq. Məlum olduğu kimi İslam mədəniyyətində hicri aylar olaraq tanınan Rəcəb, Şaban və Ramazan aylarına “üç aylar” deyilməkdədir.

Axirət alış-verişinin edildiyi qazanlı bir bazar sayılan üç aylar hər il yalnız bir dəfə açılır və üç ay boyunca davam edir. İstifadə edə bilənlərin çox qazanc götürdüyü bu bazarı qaçıranlar gələcək mövsümü gözləmək məcburiyyətindədir. Təbii ki, ömürləri kifayət edərsə. Heç kim sabaha çıxmağa zəmanət verə bilmədiyi kimi, gələn ilə yetişməyə də zəmanət verə bilməz. Elə isə bu mövsümü çox yaxşı dəyərləndirməli və əlimizə keçən son fürsət olaraq qəbul etməliyik.

Üç aylar fürsət günləridir, çox bərəkətli bir qazanc mövsümüdür. Beləcə, bir qoyub min götürəcəyimiz qazanc mövsümündə itirməmək üçün bu günləri yaxşı dəyərləndirməliyik.

Bu günlərdə möminlər bir-biriləri ilə təbrikləşməli, bir-birini yeməyə çağırmalı, uşaqları sevindirməli, fəqirlərin könlü alınmalı, ehtiyac sahiblərinin dərdlərini dinləməli, ata-anaların, məsum qocaların dualarını almalı, beləliklə bu ayları canlı və daha səmərəli yaşamalıdırlar.

Bütün bunlar yarış havası içində həyata keçirilərkən ixlasımızın zədələnməməsinə də diqqət etmək lazımdır. İxlasla edilən kiçik bir əməl ixlassız edilən bir çox əməldən daha üstündür. Bu sayədə həm cəmiyyətə hüsur gələr, həm də mənəvi atmosfer hakim olar. Bununla da ilahi rəhmətin cəlbinə zəmin yaradılmış olar. Edilən ibadətlər, oxunan Quranlar, Allaha yüksələn inilti və izzirab dolu dualar, axıdılan göz yaşları, edilən tövbə və istiğfarlar yağış gətirən buludlar kimi ilahi rəhməti özünə çəkər.

Bu bərəkətli günlərdə edilməsi vacib olan əməlləri belə sıralaya bilərik:

Çoxlu Quran oxuya. Peyğəmbər (s.ə.s)-in şəfaətini ümid edərək ona salətu-salam gətirək. Qəza və ya nafilə namazları qılaq. Dünyaya göndərilmə məqsədimizi və gedışatımızı düşünərək təfəkkürə dalaq. İşlədiyimiz günahlar üçün bu bərəkətli günlərin üzü suyu hörmətinə səmimi və könlüdən tövbə və istiğfar edək. Sevdiiyimiz insanlara çoxlu dualar edək. Gecələri dəyərləndirərək həftənin müəyyən günlərində təhəccüd namazı qılaq. Bu günlərdə Allah Rəsulunun digər günlərə nisbətə daha çox oruc tutduğunu və davamlı xeyir işlər ardınca düşdüyünü görürük. Biz də tuta bildiyimiz qədər oruc tutmalı və əlimizdəki imkanlar nisbətində möhtac olan insanlara maddi yardımlar göstərərək onları sevindirməliyik.

Bir il də möhlət

Kiçik yaşlarımızda böyüklərimizdən eşitdiyimiz bütün nağılların sonunda göydən üç alma düşərdi həmişə. Uşaq təxəyyülümüzə yuxarılardan gələn bir pay idi o üç almalar... Şəxsən rol aldığımız həyat adlı nağılımızın da bir fəsli olan hər ilin sonuna doğru üç alma düşər göydən. Yuxarılardan, aləmlərin Rəbbindən bizə pay göndərilən üç alma – Rəcəb, Şaban, Ramazan. Rəsulullah (s.ə.s)-in dediyi kimi, biri (Rəcəb) Allahın, biri (Şaban) Allahın Rəsulunun, sonuncusu isə (Ramazan) ümmətin... (*Camius-Sağir, c.4, səh-18*) Əslində isə hər biri ümmətin bağışlanması və saysız savab əldə etməsi üçün düşər göylərdən.

Hər ilin sonuna doğru yaşadığımız üç aylar biz bəndələrin o ili xeyir-həsənətlə başa vurmağımız üçündür. İl boyu işlədiyimiz günah və xətalara kəffarə olar, savab

əməllərimizə əlavə fəzilətlər qatar bu üç ay. Həyat adlandırdığımız nağılımızı yaxşı başa vurmaq üçün Allahın bizə göndərdiyi üç almaya bənzər...

Üç aylar dediyimiz Rəcəb, Şaban və Ramazanın ilin sonuna doğru olmasında əlbəttə ki, bir çox hikmət və səbəb vardır. Bu üç aylardan iki ay sonra isə həcc mövsümü dediyimiz Zilhiccə ayı gəlir. O həcc ki, məhşərin bir parçasıdır və biz bəndələrə dünyada ikən Allahın hüsurunda Ərəsət meydanında hesab verməyi xatırladır. Üç ayları və Zilhiccəni bir-birindən ayırmaq daha doğru olardı hər halda. Belə düşünmək mümkünsə, üç aylar Allahın bəndələrinə tanıdığı bir şansıdır və bu üç aylar boyunca ara vermədən ilahi rəhmət və bərəkət yağar üstümüzə. Rəhmət və məğfirət yağmurlarında təmizlənərək paklanan ruhlar Zilhiccədə Haqqın divanına

Ömrümüz hər ilin başında bir dəfə çevrilən qum saatına bənzər sanki. Hər dəfə çevrildikcə ömürdən bir il geri qalır və daha bir ilə ayaq basırıq. Kiminin saati altmış dəfə, kimininki yetmiş dəfə, kimininki iyirmi dəfə... çevrilər. Və saatımızın bir daha çevrilməsi, yəni Allahın bizə bir il daha möhlət verməsi, zaman tanınması məhz bu üç aylara təsadüf edən Bərat gecəsində gerçəkləşir.

durmağa hazırlaşar sanki. Rəcəb və Şaban, insanı Ramazana hazırladığı kimi, Ramazan da Zilhiccəyə hazırlar bizi. İki ay sonra məhşəri bir meydanda Qadiri-Mütləqin hüsurunda dayanmağa. Elə isə aradakı iki ay nə üçündür əcəba?

Tez-tez bir-birimizdən soruşuruq: “Əgər içində olduğumuz bu ay, yaşadığın son ayındır, ömrünün son beş günü qaldı, son bir günün qaldı və s. desəydilər nə edərdin?” Məhz Ramazanla Zilhiccə arasındakı iki ay buna bənzəyir mənəcə. Müsəlman olan kəs həyatı boyu qazanmış olduğu savabları əlində saxlama təlaşı ilə və saleh əməllərinə ləkə bulaşdırmadan Allahın hüsuruna çıxmağa can atmalıdır. Üç ayların feyzini itirmədən, mənəvi havadan ayrılmadan, tövbəsinə sadıq qalaraq iki ayı adlandıqdan sonra Həcc ayında təmiz bir ruhla ilahi dərğaha yönələn bir insan kimi.

Digər tərəfdən həyatımızı bir qum saatına bənzədə bilərik. Hər saniyəmiz kiçik bir qum dənəsinə bənzər. Saatın üst qismindən altına doğru dayanmadan axın edən bu qum dənəcikləri ömrün tükənən saniyələridir ki, onlar da dəqiqələri, saatları, günləri, ayları və illəri meydana gətirir. Ömrümüz hər ilin başında bir dəfə çevrilən qum saatına bənzər sanki. Hər dəfə çevrildikcə ömürdən bir il geri qalır və daha bir ilə ayaq basırıq. Kiminin saati altmış dəfə, kimininki yetmiş dəfə, kimininki iyirmi dəfə... çevrilər. Və saatımızın bir daha çevrilməsi, yəni Allahın bizə bir il daha möhlət verməsi, zaman tanıması məhz bu

üç aylara təsadüf edən Bərat gecəsində gerçəkləşir. Ramazanla davam edir, Zilhiccənin həcc mövsümüylə daha bərəkətli halə gəlir. Lakin bir də düşünün ki, bu il qum saatımız çevrilməyəcək və yaşadığımız bu il son ilimizdir...

Elə isə gəlin əlimizdə olan fürsətləri yaxşı dəyərləndirək, ilahi feyzlə bərəkətlənmiş anları, zamanları Allahın rizası istiqamətində keçirək. Qum saatımızdan süzülərək tükənən ömrümüzü bərəkətli hala gətirmək əslində öz əlimizdədir.

Göydən üç alma düşdü. Biri Rəcəb, biri Şaban, biri də Ramazan...

Hər ilin sonuna doğru yaşadığımız üç aylar biz bəndələrin o ili xeyir-həsənətlə başa vurmağımız üçündür. İl boyu işlədiyimiz günah və xətalara kəffarə olar, savab əməllərimizə əlavə fəzilətlər qatar bu üç ay. Həyat adlandırdığımız nağılımızı yaxşı başa vurmaq üçün Allahın bizə göndərdiyi üç almaya bənzər...

Vicdanın səsinə dinləmə zamanı

Zaman axıb gedir, bəzən həyat tələşi ilə hər şeyi unuduruq. Sevməyi, sevilməyi, sevinməyi, gülməyi, dostluğu, yoldaşlığı, qohumu, qardaşı, hətta özümüzlə hesablaşmağı belə...

Özümüzlə hesablaşma zamanı gəldi. Xətalığımızdan təmizlənmə, doğruları tapıb gözəllikləri yaşama zamanı... Qəlbimizlə danışib, vicdanımızın səsinə dinləyib həyata yenidən başlama zamanı...

Bəli, bəlkə də hər şey özümüzlə hesablaşmaqla, etdiyimiz xətalara peşman olmaqla və günahlarımıza tövbə edib insan olduğumuzu xatırlamaqla başlayır...

Şəfqət və mərhəməti sonsuz olan Allah təala bir il içərisində öz bəndələrinə könül dünyalarında sanki mənəvi bir həmlə etmələri üçün bəzi xüsusi gün və gecələr bəxş etmişdir. Bu xüsusi zaman dilimlərində Allah təalanın rəhməti bir yaz yağışı kimi bol-bol yağar.

Artıq bu zaman dilimlərindən “üç aylar”a qovuşmağın sevincini yaşayırıq. Məlum olduğu kimi xalq arasında hicri təqvim ilə Rəcəb, Şaban və Ramazan aylarına “üç aylar” deyilir.

Üç ayların ilki olan Rəcəb, “təzim və hörmət olunan ay” və “hazırlanmaq” mənalarına gəlməkdədir. Sevimli Peyğəmbərimiz (s.ə.s) bu aya qovuşduqunda “Allahım! Rəcəb və Şabanı haqqımızda mübarək qıl və bizi Ramazana qovuşdur” deyərək dua edərdi.

Üç ayların ikincisi olan Şaban, kəlmə mənası etibarilə “paylanan”, “saçılan” mənalarına gəlməkdədir. Bir rəvayətə görə şanlı Peyğəmbərimiz (s.ə.s) Şaban ayında Ramazan üçün bir çox xeyir paylandığından dolayı bu aya o adın verildiyini ifadə etmişdir.

Üç ayların sonuncusu olan Ramazan ayı on bir ayın sultanı və ayların ən fəzilətlisidir. Ramazan kəlməsi “qızgın daş” mənasına gələn “Ramid” kəlməsindən törəmişdir. Qızgın daş ətrafını yandırır yox etdiyi kimi,

Ramazan da bəndələrin günahlarını yandırır məhv edir. Məhz elə buna görə də bu adı almışdır. Bəzi rəvayətlərdə isə Ramazan kəlməsinin “yağan yağmur” mənasına gələn “ramıd” kəlməsindən götürüldüyü qeyd olunur. Yağmurun yağması nəticəsində yer üzünün təmizlənməsi kimi Ramazan ayında da günahlar təmizlənir.

Axirət ticarətinin edildiyi qazanclı bir bazar olan üç aylar ildə yalnız bir dəfə açılır və üç ay boyunca davam edir. Üç aylar fürsət günləridir, çox bərəkətli bir qazanc mövsümüdür. İstifadə edə bilənlərin bir qoyub min götürdüyü, çox şeylər qazandığı bu bazarı qaçıranlar bir il sonrakı bazarı gözləmək məcburiyyətindədirlər. Təbii ki, buna da ömürləri vəfa edərsə... Heç kim sabaha çıxacağına təminat verə bilmədiyi kimi, gələcək mövsümə də sağ qalacağına güvənə bilməz. Elə isə, görülmək iş bu mövsümü çox yüksək səviyyədə dəyərləndirməkdir. Buna görə də içərisində olduğumuz bu ayları həyatımızın son fürsəti bilməliyik.

Bu bərəkətli günləri bol-bol Quran oxuyaraq, Peyğəmbərimizə salavat gətirərək, qəza və nafilə namazlar qılaraq, dünyaya göndərilmiş məqsədimizi təfəkkür edərək, səmimi və könlümüzə gələn tövbələrlə, dualarla dəyərləndirməyə çalışmalıyıq. Bu günlərdə Allah Rəsulunun digər günlərə nəzərən daha çox oruc tutduğunu və durmadan xeyirxahlıq etdiyini görürük. Biz də

tuta bildiyimiz qədər oruc tutmalı və əlimizdəki imkanlar nisbətində möhtac olan insanlara yardım edərək onları sevindirməliyik.

Bütün bu əməllər bir yarış havası içində edilərkən ixlaslı şəkildə edilməyə də diqqət göstərməlidir. Çünki ixlasla edilən kiçik bir əməl, ixlassız edilən çox əməldən üstündür. Bu sayədə həm cəmiyyətə səadət gəlir, həm də mənəvi bir atmosfer yaranaraq ilahi rəhməti cəlb etməyə zəmin hazırlanmış olar. Edilən ibadətlər, oxunan Quranlar, ilahi dərgaha yüksələn dualar, tökülən göz yaşları, tövbə və istiğfarlar yağmuru gətirən buludlar kimi ilahi rəhməti özünə çəkir.

İlahi rəhmət, səmamızı örtüyü zaman onu həyat mənbəyi yağmurlar kimi lütfələr, ehsanlar və hədiyyələr təqib edir. Beləcə, gələn rəhmət damlaları günahlarımızdan, qəflətimizdən dolayı kirlənən mənəvi həyatımızı da təmizləyər.

Bu möhtəşəm mənəvi iqlimdən, mənəviyyat bazarından, bilərək, dərk edərək, hiss edərək şüurlu şəkildə yaşayaraq istifadə edə bilməyə çalışaq. Bu günlər bizim üçün bir fürsətdir, gec qalmış sayılmaıq! Çünki atalar demişkən, ziyanın yarısından qayıtmaq da xeyirdir.

ÜÇ GÖZƏL AY: RƏCƏB, ŞABAN, RAMAZAN

RƏCƏB AYI

Üç ayların ilki olan Rəcəb “təzim olunan ay” və “hazırlanmaq” mənalarına gəlir. Peyğəmbər (s.ə.s) bu aya girdikdə “Allahım, Rəcəbi və Şabanı bizim üçün mübarək qıl və bizi Ramazana qovuşdur!” deyə dua edərdi. Bu ay içində eyni zamanda Merac, Bərat və Qədr gecəsi kimi mübarək zamanların da müjdəçisi olan “Rəqaib” gecəsi vardır. Rəqaib bol ehsan mənasına gələn “rağibə” kəlməsinin cəmidir. Bu gecədə Allah təala sonsuz

rəhməti ilə təcəlli edib sonsuz məğfirəti ilə bağışladığı üçün gecəyə bu ad verilmişdir. Rəcəb ayının 27-ci gecəsi isə Merac qəndilidir. Meracın lüğət mənası “nərdivan”, “yüksələcək yer”, “ən yüksək məqam”dır. Bu gecə bəşəriyyətin iftixar tablosu Rəsulullah (s.ə.s) möcüzə olaraq Məkkədəki Məscidi-Həramdan Qüdsdəki Məscidi-Əqsaya, oradan da göylərin ilahi dərinliklərinə doğru pərvaz edib ruhən və bədənən Allahın hüzuruna çıxmışdır.

Quranın nazil olmağa başladığı bu ay içində Qurani-Kərimdəki ifadəsi ilə min aydan daha xeyirli olan “Qədr gecəsi” vardır. Bu gecə Allahın möminlərə bəxş etdiyi çox böyük ehsandır.

ŞABAN AYI

Üç ayların ikincisi olan Şaban kəlmə olaraq “paylanan”, “saçılan” mənalarına gəlməkdədir. Bir rəvayətə görə Rəsulullah (s.ə.s) Şaban ayında Ramazan üçün bol xeyir saçıldığı üçün ona bu adın verildiyini ifadə etmişdir. Şaban ayı içərisində Bərat qəndili vardır. Bərat kəlməsi “borcdan, ittiham olunan günahdan, ruha əzab verən sıxıntılardan xilas olmaq” mənalarına gəlir. Bu gecə Qurani-Kərim Lövhi-Məhfuzdan alınaraq bir bütün halında dünya səmasına endirilmişdir. Bu gecənin hörmətinə bir çox günahın bağışlandığı üçün ona Bərat adı verilmişdir. Eyni zamanda bu ay içərisində hicrətin ikinci ilində müsəlmanların qibləsi Məscidi-Əqsadan Məscidi-Hərama çevrilmişdir.

RAMAZAN AYI

Üç ayların sonuncusu olan Ramazan on bir ayın sultanı və ayların ən fəzilətlisidir. Çünki bu ayda Quran nazil olmağa başlamış və ay uzunluğunu oruc tutmaq fərz qılınmışdır. Ramazan kəlməsi “qızgın daş” mənasına gələn “Ramid” sözündən törəmişdir. Ramazan ayı çox qızmar və hərarətli zamana tuş gəldiyi üçün ona bu ad verilmişdir. Eyni zamanda qızgın daşın ətrafında olanları yandıraraq kül etməsi kimi, Ramazan da bəndələrin günahlarını yandıraraq məhv edir. Bəziləri isə Ramazan sözünün “yağan yağış” mənasına gələn “ramid” kəlməsindən törədiyini söyləyirlər. Yağışın yağması ilə yer üzünün təmizləndiyi kimi, Ramazan ayında da günahların təmizlənməsi səbəbi ilə bu aya belə bir ad verilmişdir. Quranın nazil olmağa başladığı bu ay içində Qurani-Kərimdəki ifadəsi ilə min aydan daha xeyirli olan “Qədr gecəsi” vardır. Bu gecə Allahın möminlərə bəxş etdiyi çox böyük ehsandır. Ramazanın hər gecəsinin səmərəli keçirilməsi üçün bu gecənin zamanı gizlədilmişdir. Ancaq Qədr gecəsinin Ramazanın son on günü içərisində olduğuna işarələr vardır.

Zamanın meracı: Üç aylar

Varlıq, var edənə doğru qanad çırpmaqdadır. Bu qanad çırpmalardan məqsədsə mərifətdir. Məhəbbətin əsəri olan bəndə mərifət yolunda arif olarsa, varlıq hikmətini qavramış ağah olanlar zümrəsinə daxil olar. Zübdeyi-ələm olan bəşəriyyətin bir çoxu ölümün səbəbləri üzərində baş sındırır, lakin həyat mövzusunda qəflətə düşər.

Yaradana yaxın olmaq üçün yaşayırıq. Həm dünyada, həm axirətdə. Əslində Yaradan bizə bizdən daha yaxındır. Məsələ bizim Ona yaxın olmamağımızda, yaxud Onun yaxınlığını ağılımızla bildiyimiz halda qəlbimizlə bunu hiss edə bilməyişimizdə. Halbuki ağıl inanmaz. Qəlbin qapısında gözləyər. İnanan qəlbdir.

Üç aylar deyilən mübarək zaman dilimi, bizim üçün qəlbi səviyyə qazanma mövsümüdür. İstehlak məhkumu olub, istiqamətini itirən və nəyə rəğbət edəcəyini unudan başları və qəlbləri *“Rəqaib” qarşılar üç ayların qapısında. “Ətrafına bax!” deyər: “Haqdan başqa meyl etməyə, arzulanmaya, məftun olunmağa layiq nə var?”* Sanki göydən endirilən və göyə doğru yüksəldən, nurdan ibarət ip kimi Rəqaibin dəvəti ilə bütün könüllərin rəğbəti Haqqa olar. Məscidlər dolar. Qurani-Kərim oxunar. Rəsuli-Kibriyanın adı anılar və ona salavat gətirilər. Rəhmana yaxın olmaq üçün səcdələr edilir, rəhmət umular. Ruhlar unutduqları qibləni təkrar xatırlar və birləşər. Sanki istiqamətini və varlıq qayəsini xatırladan silkinmədir Rəqaib.

Rəcəb ayının ilk qəndili qəlbləri beləcə aydınladar. Evlərdə mənəvi iqlim hakim olar. Rəcəbin *“Allahın ayı”* olduğunu və Rəsulullahın Ramazandan sonra ən çox bu ayda oruc tutduğunu bilən möminlər oruca davam edərlər. Ruhlar incələr. Var olmağın və varlığın xırdalıqlarına hakim olmağa başlar. Könül dil olar:

*Yak eşqinlə küll eylə
Gülüstanda gül eylə.*

Ardından ümmətin
ayı olan Ramazan
gələr. Əvvəli rəhmət,
ortası məğfirət,
sonu cəhənnəmdən
qurtuluş olan Ramazan ayı.
Bərəkət və sevinc
bürüyər qəlbləri və
qapıları. Sanki
Rəcəbdə əkilən,
Şabanda böyüdülən
toxumlar rəhmət
olub aram-aram yer
üzünə yağar. Biçim
mövsümünün
sevinci bürüyər
qəlbləri.
Sahurlarda gecənin
bərəkəti yaşanar.

Heçlik suyunu içdik

Ey Dost, bizi qul eylə! (Fəcri)

Bəndə qəlbdən istədiyi zaman göylərin qapısı açılar. Artıq merac zamanıdır. Hz. Peyğəmbərin zamanın dayandırılması ilə Məkkədən Qüdsə, oradan da Haqqın hüzuruna getdiyi müqəddəs səfər günüdür. Möminin ürəyi fərəhlənər. Mömin bilir ki, Yaradanın hər şeyə gücü çatar. Səccadəsinə qapanar və göz yaşı ilə Allahın hüzuruna durar. Hər bir göz yaşı keçmişin ləkələrini silib təmizlər. Bol tövbə edilir. Kirlərdən arınan qəlbə bu mənə iqlimində minlərlə toxum əkilər. Ruh sanki meraca çıxar. Bir çox aləm dolaşar.

Artıq Şaban ayı gəlmişdir. Oruc, namaz, Quran tilavəti ilə göylərin süfrəsindən qidalanmağa başlayan möminlər bu ibadətlərlə qəlbə əkdikləri toxumları böyüdərlər. Nəhayət Bərata nail olarlar. Bu ay Rəhbəri-bəşər olan Hz. Peyğəmbərin ayıdır. Bol salavat gətirilər. Şəfaət istənər.

Ardından ümmətin ayı olan Ramazan gələr. Əvvəli rəhmət, ortası məğfirət, sonu cəhənnəmdən qurtuluş olan Ramazan ayı. Bərəkət və sevinc bürüyər qəlbləri və qapıları. Sanki Rəcəbdə əkilən, Şabanda böyüdülmə toxumlar rəhmət olub aram-aram yer üzünə yağar. Biçim mövsümünün sevinci bürüyər qəlbləri.

Sahurlarda gecənin bərəkəti yaşanar. “Mütləq mənə də oyadın” deyən uşaqların həyəcanı bəzər zamanı. İftar süfrələrində intizarın həzzi yaşanar və paylaşmağın nə demək olduğu göstərilər bütün bəşəriyyətə. “Allahım, orucumu Sənin üçün tutdum” deyən qurumuş dodaqların duası göylərdə əks-səda verir. Təravi namazında səfə duranların “saf”laşmasına şahid olar arif könüllər. Küsülülər barışar, incikliklər aradan qalxar. Yaşlı əllər öpülər, xəstələrə baş çəkilər.

Artıq bir gecəyə sığan min ay və daha artığı gələr. Xoş gəldin, ey Leylətül-Qədr. Qədrini bildir bizə. Qəlbindən enən Quranı qəlbimizə nur eylə!

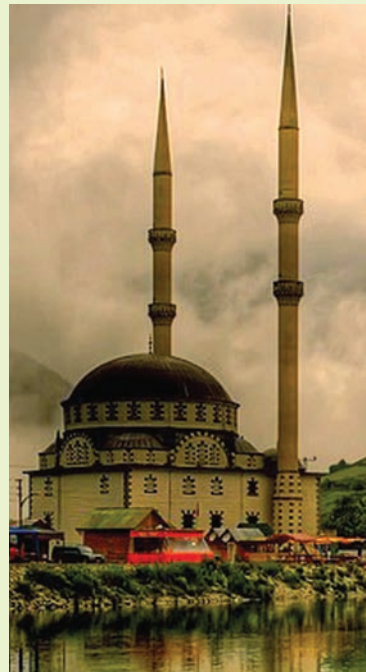
Ya Rəbb! Bilməz isək qədrini Leylətül-Qədr Sən bizi bilənlərlə bir eylə! Bu gecədə enən mələklərin qanadlarından bizə xeyirlər yağdır. Bu gecəni “səlam” (əmin-amanlıq) etdiyin kimi, hər gecəmizi, xüsusilə qəbir gecəmizi Qədr kimi “səlam” eylə!..

... Və bayram edər möminlər.

Üç aylar belə bir mənəviyyat tətilidir, bir kampa.

Zamanın qəndillərlə göyə bağlandığı və ən yaxın olduğu bu mərhələdə məqsəd, ruhların da yüksəlməsi, ucalması və kamala çatmasıdır. Kamala çatmaq istəyənlər haramlardan qaçdıqları kimi, bəzi halallardan da nəfslərini azad etmişlər.

“Allahım, Rəcəb və Şabanı bizə mübarək et və bizi Ramazana qovuşdur!”

Artıq merac zamanıdır. Hz. Peyğəmbərin zamanın dayandırılması ilə Məkkədən Qüdsə, oradan da Haqqın hüzuruna getdiyi müqəddəs səfər günüdür. Möminin ürəyi fərəhlənər. Mömin bilir ki, Yaradanın hər şeyə gücü çatar. Səccadəsinə qapanar və göz yaşı ilə Allahın hüzuruna durar. Hər bir göz yaşı keçmişin ləkələrini silib təmizlər. Bol tövbə edilir. Kirlərdən arınan qəlbə bu mənə iqlimində minlərlə toxum əkilər. Ruh sanki meraca çıxar. Bir çox aləm dolaşar.

TƏSLİM OL, İBRAHİM KİMİ!

Təslimiyyət bir haldır, məqamdır. İnsanın qəlb aləmi ilə dərinədən bağlıdır. Təslimiyyət ən yüksək mənada peyğəmbərlərin bacardığı işdir. Allah Hz. İbrahimə: "Təslim ol! - dedikdə, o: "Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum (müsəlman oldum)!" - deyə cavab vermişdi." (*əl-Bəqərə, 130*) Lakin bu təslimiyyət asan başa gəlməmişdi. Allah onu imtahanlardan keçirmiş, İbrahim də onları bir-bir qazanmışdı.

İnsan xarakterində mücadilə var. Hər mövzuda mücadilə etməyi sevir. Daima özünü haqlı görür. İnadkardır. Tələskəndir. Haqsız olduğunu hiss etdiyi yerdə belə, bir saman çöpü axtararaq özünü müdafiə etməyə çalışır. İnsanın ipə-sapa yatmayan bu halı axirətdə də davam edəcək. Ayədə belə buyrulur:

"O gün hər kəs özü üçün mücadilə edər, hər kəsə əməlinin əvəzi verilər və onlara heç bir haqsızlıq edilməz!" (ən-Nəhl, 111)

"Doğrusu, insan özü-özünə şahiddir! O, hər cür bəhanələr gətirsə də." (əl-Qiyamə, 14-15)

Halbuki bu, sağlam yol deyildir. Sağlam yol xeyri şərdən ayıran, daha yaxşını yaxşıdan seçən ağıl-səlimi çalışdıraraq onunla qəlbi-səlimə çatmaqdır.

İnsan nəfs təzkiyəsi, qəlb təsfiyəsi yolunda məsafə qət etdikcə, nəfsin xəstəlikləri müalicə olunmağa, mücadilə vəsfi sakinləşməyə və ilahi səltənət qarşısında təslimiyyət duyğuları inkişaf etməyə başlar.

Təslimiyyət Allah tərəfindən verilən xəbərlərlə bağlı şübhədən, ilahi əmrlərə zidd olan nəfsani arzulardan, ixlasla tərs-mütənasib olan istəklərdən, ilahi qədərə etiraz xəstəliyindən xilas olmaqdır. Təslimiyyəti ancaq Allaha həsr edə bilmək üçün ilk növbədə bütün güc və qüdrətin yalnız Allahda olduğuna, Onun izni olmadan heç bir varlığın fayda və ya zərər verə bilməyəcəyinə, hər şeyin fani, ancaq Onun əbədi olduğuna, hər şeyin Ona

möhtac, Onun isə heç nəyə möhtac olmadığına və bənzərinin olmadığına qəlbən iman etmək və bu imanı doyum həddinə çatdırmaq lazımdır.

Təslimiyyət bir haldır, məqamdır. İnsanın qəlb aləmi ilə dərinədən bağlıdır. Təslimiyyət ən yüksək mənada peyğəmbərlərin bacardığı işdir. Allah Hz. İbrahimə: **“Təslim ol! - dedikdə, o: “Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum (mü-səlman oldum)!” - deyə cavab vermişdi.”** (*əl-Bəqərə, 130*) Lakin bu təslimiyyət asan başa gəlməmişdi. Allah onu imtahanlardan keçirmiş, İbrahim də onları bir-bir qazanmışdı.

Hər şeyin təməli bilgidir, mərifətdir. İşin həqiqətini qavramadan təslimiyyət olmaz. Təslim ola bilmək üçün atılacaq ilk addım qəlbin Allahı tanımasıdır. Bu yönəliş imanla başlar, mərifət artdıqca o da artaraq davam edər. Sonra qəlbə olan üç qalanın fəth edilməsi lazımdır. Bunlar: can, mal və övlad qalalarıdır. İbrahim kimi təslim ola bilmək üçün bu yollardan onun kimi keçmək lazımdır.

Qəribə olan budur ki, biz də peyğəmbərlər və səhabələr kimi inandığımızı deyirik, onlar kimi Allahın rızasını və cənnəti istəyirik və onlarla bərabər olmağı arzulayırıq. Lakin nə hikmətsə onların getdiyi yolla getmək xoşumuza gəlmir.

Madam ki, Uca Rəbbimiz təslimiyyətdə Hz. İbrahimi nümunə göstərir, biz də onun yolunu təqib edərək təslimiyyət pillələrinə dırmana bilərik. Təbii ki, gücümüz nisbətində.

Hz. İbrahim:

1. Canından imtahan oldu, oda atıldı. Lakin **“Rəbbim eşidir, bilir”** dedi. Onun bu təvəkkülü və təslimiyyəti od-alovu gülüstana çevirdi. (*əl-Ənbiya, 68-70*) Biz də canımızı Onun yolunda beləcə fəda etməliyik.

2. Zikrullahə olan sevgisi uğrunda bütün malını vəqf etdi. Allah sevgisi və zikri hər şeyin başında gəlməlidir. Hz. İbrahim gələn qonaqlarına Allah üçün ən qiymətli mallarını kəsər və infaq edərdi. (*Hud, 69-70*) Qonaq

olmadan süfrəyə oturmazdı, hətta səhraya çıxıb günlərlə qonaq gözlədiyi zamanlar olurdu.

3. Verdiyi söz və gördüyü yuxu gərəyi oğlunu qurban etməyə təşəbbüs etdi. Bəhanə axtarmadı, şeytanın bütün vəsvəşələrini dəf etdi. Əzmindən dönmədi. Nəticədə ilahi rizaya təslimiyyəti səbəbi ilə cənnətdən qoç göndərildi. (*əs-Saffat, 102-107*)

“Təslim ol, İbrahim kimi!” demək asandır. Gəlin, birlikdə üsveyi-həsənə olan o mübarək insanlardan gözəl örnəklər alaraq, onların izini təqib edərək təslimiyyət pillələrini bir-bir yüksələk. Ömür sərmayəmizi bu yolda xərcləyək.

İbrahimi bir dillə, Məhəmmədi könüllə **“Aləmlərin Rəbbinə təslim oldum!”** deyə bilmək üçün səy bizdən, müvəffəqiyyət Allahdan!..

İnsan nəfs təzkiyəsi, qəlb təsfiyəsi yolunda məsafə qət etdikcə, nəfsin xəstəlikləri müalicə olunmağa, mücadilə vəsfi sakinləşməyə və ilahi səltənət qarşısında təslimiyyət duyğuları inkişaf etməyə başlar.

BƏRATI ALMAQ ÜÇÜN

BƏRATI ALMAQ ÜÇÜN

Tövbələrimiz?
Tövbə edərkən
günah atəşi içi-
mizi yandır-
mışmı?
Dualarımız nə
haldadır?
Bir il ərzində
Rəbbimiz bizi
hansı hallarda
gördü?
Həyat filmimizi
yenidən seyr
etdiyimizdə
utanclarımızı
böyük olacaq,
sevinclərimizmi?

Rəcəbin ilk cümə gecəsi Rəqəib, 27-ci gecəsi Merac, Şabanın 15-ci gecəsi Bərat, Ramazanın 27-ci gecəsi Qədr və 12 Rəbiüləvvəl Mövlud...

İnsanlar gecələr və gündüzlər içində axmaqdadırlar... Haraya?

“*Yovməizin...*” Quranın işarə etdiyi “*O gün*”ə, “insanların dünyada etdiklərinin özlərinə göstərilməsi üçün qəbirdən çıxarılacaqları”, “qəlblərdə gizlənənlərin ortaya çıxacağı”, “*üzlərin qaralacağı və ya ağaracağı*” “*O gün*”ə...

İslamda xüsusi günlər və gecələr var.

Hər günün gündüzünü və gecəsini əhatə edən 5 vaxtı çox özəldir. Müsəlman olmağın təməl şərtlərindən olan və “*dinin dirəyi*” dediyimiz namaza durduğumuz zaman, günün o namaza düşən anı xüsusi bir andır.

Ayrıca gecələrə dəvət edəcəyimiz “təhəccüd” namazı gecələrimizi dərinləşdirəcək, ona xüsusi məna verəcəkdir.

Cümələr özəldir.

Hər ilin bir ayı demək olan Ramazan günləri özəldir. Ömrümüz boyu bir dəfə içindən keçib iliklərimizə qədər hiss edəcəyimiz Həcc günləri özəldir.

Bütün bu özəl günlər içində bir də özəl gecələr vardır...

Qədr gecəsinin adına xüsusi bir surə enmiş. Min illik bərəkət yüklənmişdir Qədr gecəsinə...

Quranda başqa bir gecə də tərif olunur. “*Rəbbin buyruğu ilə hər bir hikmətli işin ayrıldığı... Mübarək bir gecə...*” (əd-Duxan, 2-4)

Əgər həyat dosyemizdə Rəbbin hüzuruna qoyula bilməyəcək vəsfdə görüntülər varsa, Ramazanın mənəvi iqlimində dosyelerimizi onlardan təmizləmə imkanı əldə etmiş oluruq. Günahlar bizi yandırmadan günahların yandırılacağı bir mövsümdür Ramazan. Xeyir əməllərimizin zədələrini təmir edəcəyimiz mövsümdür Ramazan.

Ayədə qeyd olunan gecə Rəsulullah (s.ə.s)-in Şabanın 15-ci gecəsinə etdiyi işarədən də yola çıxaraq müfəssirlər tərəfindən *“Bərat gecəsi”* olaraq anlaşılmışdır.

Əlbəttə, ən doğrusunu Allah bilir, amma *“hər bir işin ayrıldığı”* tərfi ilə *“Bərat”*ı anlamaq mümkündürsə, ortaya çıxan mənanı belə ifadə etmək mümkündür:

İnsanın etdiyi əməllərin qiyməti bu gecədə müəyyənləşdirilir. Əməllərin yaxşısı pisindən ayrılır. İnsanın müsbətləri və mənfileri bir-birindən ayrılır. Hər biri öz qovluğuna qoyulur. Ən sonda layiq olanlar üçün *“Bərat”* verilir.

Bildiyimiz bir şey var ki, insanla bağlı son dəyərləndirmə məhşər günü ediləcəkdir. Böyük hesab o gün olacaqdır. Yaxşı əməllərin pislərdən ayrılması mütləq mənada o gün həyata keçəcəkdir. Əcəba, o gün gəlməzdən əvvəl dünya həyatında ikən, belə bir özəl gecədə keçən bir ilin hesabı aparılmaqda və insanın həyat kitabı Məhşər zamanına yönəlik olaraq cildlər halında toplanmaqdadır mı?

Və insan övladı hər il bir *“Bərat”* alıb-almama ilə qarşı-qarşıyadırmı? Və insana “Burada ala bilmədiyin bəratları əbədi dünyada da ala bilməzsən” kimi bir xəbərdarlıq edilməkdədir mi?

Ümid edə bilirik ki, sonsuz rəhmət sahibi Allah insana son nəfəsinə qədər bir qurtuluş ipi uzatmaqdadır. İnsana ömrü boyunca göndərilmiş olduğu bu dünya imtahanından müvəffəq çıxması üçün fürsət üstünə fürsət verməkdədir.

Gündüzlər boyunca... Gecələr boyunca...

Sanki davamlı olaraq *“Gəl”* deyilməkdədir. Bu gecələr, günlər hər il gəlir. Hər birinə xüsusi mənalər yüklənmiş. Hansınasa mübarək deyilmiş, hansınasa *“min illik bərəkət”* izafə edilmiş...

Sanki *“Əgər gündüzlərdə qeyb olmusansa, gecələrin dərinliyində ara özünü”, “Günlər içində qeyb olmusansa, aylar içində, illər içində ara özünü”* deyər bir nida əks-səda verir üfüqlərdə.

Mütləq mənada hesablaşma Bərat gecəsi deyildir. Bərat gecəsi əməllərin bir-birindən ayrılması sonuncu ayrılma deyil. Amma bu da bəllidir ki, bütün günləri namazsız tükətmisə, bütün Bərat – Merac – Qədr gecələrini puç etmişsə, Ramazanları, cümələri qurtuluş vəsiləsi halına gətirməmişsə, Məhşər günü *“Bərat”* almaq da mümkün deyildir.

Məhşər günü alınacaq *“Bərat”*ın hazırlığı bu günlərin içindədir.

Üzərində nəfs kimi dəhşətli bir gücün yönləndirici təsirini hiss edən, bu səbəblə də uzun bir ömrün tarazlığını qorumaqda çətinlik çəkəcək olan insan üçün sanki *“hesablaşma dayanacaqları”* qoyulmuşdur bu dünyada. Bunlar arasında *“Bərat”* gecəsi Məhşər gününü insan həyatına daşıyan ən xəbərdaredici dayanacaqlardan biridir...

Sanki hər il insana *“dosyen hazır mı?”* sualı verilir.

- Dosyenə bax, dosyenə bax, dosyenə bax! Bir gün mütləq baxılacaq olan dosyeni unutma. Bir gün mütləq və bütün aləmin hüsurunda baxılacaq olan dosyendə utandıracaq şeylər olmaması üçün bu gündən

göz at dosyenə və hesabını düzgün et.

Bəlkə **“Bərat gecəsi”**nin mahiyyətini anlamaq üçün Quranın məhşər və qiyamətlə bağlı surələrini bir daha oxumaq lazımdır. Bu gecə bir **“Məhşər aydınlığı”** ürpertisi yaşamaq lazımdır.

Allahın hüzuruna çıxarılacaq bir dosyedə nələrin olması gərəkdiyi xüsusunda böyük bir həssasiyyət göstərmək lazımdır.

Hər ilin **“Bərat gecəsi”**nin səhərində, yer üzündə bir bəyazlıq hiss edəcək, içimizdə dərin bir fərəhin əsintisini duyacaq hazırlığımızın olması lazımdır.

Bunun üçün də **“bir müsəlmanın həyat dosyesi”** üzərində dərin düşünmək lazımdır.

Namazlarımız, oruclarımız, həcc və zəkatımız nə haldadır?

Günahlarımızın vəziyyəti?

Tövbələrimiz? Tövbə edərkən günah atəşi içimizi yandırmışımı? Dualarımız nə haldadır? Bir il ərzində Rəbbimiz bizi hansı hallarda gördü? Həyat filmimizi yenidən seyr etdiyimizdə utanclarımızı böyük olacaq, sevinclərimizmi?

“Bərat gecəsi”ndə sanki bütün bunların Allah tərəfindən bir-birindən ayrıldığını düşünərək ertəsi gün yeni bir qərarla nəfəs almağa başlamaq lazımdır.

“Bərat gecəsi” Ramazandan 15 gün əvvələ rastlayır. Bu da Rəbbin bir **“hikmətli ömr - iş”** idir hər halda. Məhşər atmosferi peşmançılıq atmosferidir. **“Rəbbim, mənə bir gün ver, mənfiləri müsbət edirəm”** demə zamanıdır. Məhşərdən dönüş yoxdur. Halbuki bir mənə-

da **“Həyat məhşəri”** demək olan **“Bərat gecəsi”**ndə həyatımızın bütün mənfi və müsbətlərini görə bilmə və içimizdə məhşərdə olduğu kimi bir peşmançılıq yarada bilmə özəlliyini təmin edərsək, bizə Ramazan kimi bir təmizlənmə mövsümü ikram edilir.

Əgər həyat dosyemizdə Rəbbin hüzuruna qoyula bilməyəcək vəsfdə görüntülər varsa, Ramazanın mənəvi iqlimində dosyələrimizi onlardan təmizləmə imkanı əldə etmiş oluruq. Günahlar bizi yandırmadan günahların yandırılacağı bir mövsümdür Ramazan. Xeyir əməllərimizin zədələrini təmir edəcəyimiz mövsümdür Ramazan. Yaralı könüllərlə bir olub cənnət pəncərəsi açacağımız mövsümdür Ramazan. Və ya Bərat gecəsində bərat ala bilməmişsək önümüzə açılan yeni bir qapıdır Ramazan.

“Summa latusalunna yovmaizin aninnnaim... O gün verilən bütün nemətlərdən hesaba çəkiləcəksiniz.” (ət-Təkasur, 6)

O gün!

Nə üçün bu gün olmasın?

O gün, görəsən bu gün olsaydı necə olardı?

Yaxud bu Bərat gecəsi o gün olsaydı?

Dosyələrimiz hazır idimi?

Gələn il **“Bərat gecəsi”**nə yetişmək, bir Ramazan daha yaşamaq, yəni Məhşər səfərinə çıxmazdan əvvəl hesabları bir daha gözdən keçirmək və varsa borcları ödəmək mümkün olacaqmı?

Hər Bərat gecəsi önünüzə bir Məhşər kimi durur...

Üzərində nəfs kimi dəhşətli bir gücün yönləndirici təsirini hiss edən, bu səbəblə də uzun bir ömrün tarazlığını qorumaqda çətinlik çəkəcək olan insan üçün sanki **“hesablaşma dayanacaqları”** qoyulmuşdur bu dünyada. Bunlar arasında **“Bərat”** gecəsi Məhşər gününü insan həyatına daşıyan ən xəbərdaredici dayanacaqlardan biridir...

TARİXDƏN İBRƏT LÖVHƏLƏRİ

SONSUZ MƏRHƏMƏT

Bütün ömrü boyu terrorla mücadilə edən Allah Rəsulunu hər cəhətdən tanımağa, xüsusilə də şəfqət və mərhəmətini öyrənməyə, eyni zamanda öyrətməyə bu günlərdə çox möhtacıq. İslam tarixində ona heyranlığımızı artıracaq minlərlə tablo vardır. Onlardan biri belədir:

Bədir hərbi əsnasında döyüşdən bir gün əvvəl müşriklərin suyu qurtarmışdı. Yalnız müsəlmanların olduğu tərəfdə su var idi. Susuz qalan müşriklərdən on beş nəfər gəlib müsəlmanlardan su istədi. Səhabələr vermək istəmədi. Rəsulullah (s.ə.s): **“Onlara su verin!”** buyurdu.

Bu hadisədə Rəsulullahın, ertəsi gün ona qarşı qılınc çalacaq, onu öldürməyə çalışacaq düşmənlərinə göstərdiyi sonsuz mərhəmətinin şahidi olur. **q.**

SƏXAVƏTLİ GƏNC

Səxavəti ilə məşhur olan Hatəmi Taidən soruşdular:

“- Səndən daha səxavətli bir insan varmı?”

“- Bəli, var.” –deyə cavab verdi və bu hadisəni danışdı:

Bir gəncin evində qonaq idim. Mənim üçün bir qoyun kəsdi. Qoyunun əti süfrəyə gəldikdə:

“- Qoyunun böyrəklərini çox sevirəm” –dedim. Bir ara ev sahibi gözədən itdi və bir müddət sonra bişmiş yeddi qoyun böyrəyi ilə yanıma gəldi. Öyrəndim ki, bütün varı-yoxu yeddi qoyun imiş. Demə, bütün malını mənim

üçün fəda etmiş. Belə etməsinin səbəbini soruşduqda bu cavabı verdi:

“- Sən Rəbbimin mənə göndərdiyi qonaqsan. Səni sevdiyin şeyə qonaq etməyimmimi?”

Gəncin bu qonaqpərvərliyi qarşısında göz-lərim yaşardı. Ona üç yüz dəvə, beş yüz qoyun göndərdim. Fəqət bu göndərdiklərim mənim malımın kiçik bir parçası idi. O gənc isə bütün malını mənim üçün fəda etdiyinə görə məndən daha səxavətlidir.

BİLMƏDİKLƏRİMƏ GÖRƏ OLSAYDI

BUNA XƏZİNƏ YETMƏZDİ

Bir gün Harun ər-Rəşid İmam Əbu Yusufa bir mövzu haqqında sual verir. Əbu Yusuf:

“- Bilmirəm” –deyir. Xəlifənin yanındakı əyanlarından biri Əbu Yusufa tərəf çevrilərək: “- Bu qədər maaş aldığınız halda bilmirəm deyirsiniz.” –deyə əsəbi halda kükrəyir. İmam Əbu Yusufsa cavabında:

“- Mənim aldığım maaş bildiklərimə görədir. Əgər bilmədiklərimə görə olsaydı, buna xəzinə kifayət etməzdi.” –deyir.

Başqa bir alim Əbu Bəkr əl-İyaz bir gün minbərdən nəsihət edirdi. Bu əsnada ona verilən bir suala “bilmirəm” cavabını verdi. Camaatdan bir neçəsi: “Ora cahillərin yeri deyil, ora yüksək bir yerdir, ora ancaq alimlər çıxar.” –dedi. Alim onlara bu cavabı verdi: “Mən elmim nisbətində yuxarı çıxdım. Əgər cəhələtim qədər yüksəyə çıxsaydım, başım göyə dəyərdi.”

Müqəddəs mövsüm

İnsanın günahdan dönməsi, xeyrə yönələ bilməsi üçün onu xəbərdar edəcək varlıqlara ehtiyacı var. Peyğəmbərlər, kitablar ən böyük xəbərdaredici mürşidlərdir. Zaman və məkanların dəyişən xüsusiyyətləri mübarək və müqəddəslikləri insandakı tövbə şüurunu tətikləyən ünsürlərdir. Mübarək demək, xeyri çox olan, bərəkətlənmiş deməkdir.

Tarix boyunca müqəddəsliyin zamana, məkana və insanlara izafə edilməsi mövzusu üzərində münaqişə edilmişdir. Əlbəttə ki, mütləq mənada zamanda, məkanda, insanda və əşyada müqəddəslik yoxdur. Lakin bəzi səbəb və hikmətlərə bağlı olaraq Quranın zamana, məkana və əşyaya müqəddəslik izafə etdiyini görürük. Quranın “mübarək” ləfzi ilə müqəddəs saydığı şeylərdən bəzilərini belə sıralaya bilərik:

1. Quran ilk növbədə özünü “mübarək” vəsfi ilə tanıتماqdadır: “Bu (Quran) da mübarək, özündən əvvəlkiləri təsdiq edən bir kitabdır...” (əl-Ənam, 92; əl-Ənbiya, 50; Sad, 29) Quranın bu müqəddəslik və mübarəkliyi səbəbilə onu kim oxusa və iman etsə hidayət tapar.

2. Göydən enən su (yağış) mübarəkdir. “Göydən endirdiyimiz mübarək su” (Qaf, 9)

ayəsi ilə yağış suyunun müqəddəsliyi ifadə edildiyi kimi, Quranda hər şeyin su ilə həyat tapdığına işarə edilir. (əl-Ənbiya, 30) Təsəvvüfçülər təzkiyə (təmizləmə) ilə bağlı olaraq suya ayrı bir dəyər izafə etməkdə və suda “on” xislətin varlığından söz etməkdədirlər: İncəlik (riqqət), yumşaqıq (linət), qüvvət, təmizlik (safvət), hərəkət, nəm (rütubət), soyuqluq (bürudət), təvazö və həyat. Bu on xislət harada olarsa oranı gözəlləşdirmək gücünə malikdir.

3. Mübarək gecə: Quranda “Biz Quranı mübarək gecədə nazil etdik” (əd-Duxan, 2) buyurularaq bu gecədəki müqəddəsliyə işarə edilmişdir. Ayədə keçən gecənin “Bərat” gecəsi və ya Qədr gecəsi olması haqda fikirlər var. Qədr gecəsindən başqa bir surədə ayrıca olaraq bəhs olunmaqdadır. (əl-Qədr, 1-8)

4. Zeytun ağacı: Quranda yağından işıq

əldə edilən zeytun ağacı da müqəddəs və mübarəklər arasında anılmaqdadır. (*ən-Nur*, 35)

5. Mübarək ev (Müqəddəs Kəbə): Yer üzündə insanlar üçün tikilən ilk evin Məkkədəki müqəddəs Kəbə olduğuna işarə edilir. (*Ali-İmran*, 96)

6. Məscidi-Əqsa: Quranın bəyanına görə Qüdsdə olan Məscidi-Əqsa, ətrafı müqəddəs qılınmış məbəddir. (*əl-İsra*, 1)

Ayələrdə görüldüyü kimi mübarəklik və müqəddəslik zamana, məkana, Qurana, göydən enən suya, hətta əşyaya izafə edilməkdədir. Elə isə müqəddəs zaman da var, müqəddəs məkan da. Hətta müqəddəs əşya da...

Həyatı dəyişkənlik və fərqli əsma təcəllilərinə məzhər olaraq sürdürmək əsasdır. İnsan zidd sifətləri cəm edən xüsusiyyəti ilə şərr və günaha da yaxındır, xeyir və savaba da. İnsanın günahdan dönməsi, xeyrə yönələ bilməsi üçün onu xəbərdar edəcək varlıqlara ehtiyacı var. Peyğəmbərlər, kitablar ən böyük xəbərdaredici mürşidlərdir. Zaman və məkanların dəyişən xüsusiyyətləri mübarək və müqəddəslikləri insandakı tövbə şüurunu tətikləyən ünsürlərdir. Mübarək demək, xeyri çox olan, bərəkətlənmiş deməkdir. Bu, Allah təalanın bəndələrinə bir çox faydalı xüsusiyyətlərlə hazırladığı şeyləri ifadə edir.

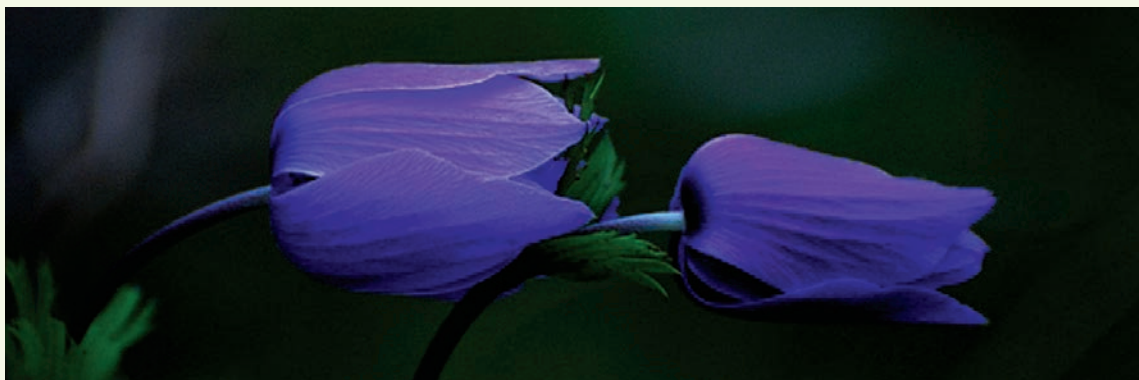
Quranda adı çəkilərək zikr olunan mübarək gecə Qədr gecəsidir. Sifətləri və xüsusiyyətləri ilə zikr olunan gecə isə Bərat gecəsidir. Qədr gecəsi Quranın Hz. Peyğəmbərə enməyə başladığı “min aydan daha xeyirli” olan Quran gecəsidir. Ramazan ayı içərisində axtarılacaq bir gecədir. Bərat gecəsi

isə Qurani-Kərimin yeddinci qat səmadan bir bütün halında Beyti-Məmur adlanan dünya səmasına endirildiyi gecədir. Başqa ifadə ilə desək, Quran icmalı olaraq Bərat gecəsində inzala, təfsili olaraq da Qədr gecəsində tənzilə (endirilməyə) başlamışdır. Bərat gecəsinin adı Quranda zikr olunmasa da hədisi-şəriflərdə “Şaban ayının yarı gecəsi” (*Tirmizi*, *Savm*, 39) ifadəsi ilə öz əksini tapmışdır.

Bəraət təmizliyə çıxmaq, əfvə məzhər olmaq, bəraət almaq deməkdir. Bərat kəlməsi isə “bəraət”in dilimizə uyğunlaşdırılmış formasıdır. İçində olduğumuz üç aylar iqlimi Allahın rəhmət və məğfirətinin coşduğu bağışlanma iqlimidir. Şaban ayının on beşinci gecəsinə rastlayan “Bərat” qəndilinin isə ayrı bir mənası və yeri var. Qurani-Kərimdəki Duxan surəsinin ilk ayələrində zikr olunan gecənin “Bərat gecəsi” ola biləcəyi görüşü vardır. Allah təala buyurur:

“Ha, Mim! (Haqqı batıldən, halalı haramdan ayıran) açıq-aydın Kitaba and olsun ki, Biz onu mübarək bir gecədə nazil etdik. Biz (o Kitab vəsitəsilə kafirləri Öz əzabımızla) qorxuduruq! Hər bir hikmətli (dəyişilməsi mümkün olmayan) iş o gecə hökm (ayırd) olunur – Dərgahımızdan bir buyuruq olaraq! Həqiqətən, (peyğəmbərləri) Biz göndəririk - Sənin Rəbbindən (bəndələrə) bir mərhəmət olaraq (ya Peyğəmbər!) Şübhəsiz ki, O (hər şeyi) eşidəndir, (hər şeyi) biləndir!” (*əd-Duxan*, 1-6)

Burada zikr olunan mübarək gecənin Qədr və ya Bərat gecəsi olduğu söylənilir.

Allah təala Şaban ayının
on beşinci gecəsində
məxluqatının vəziyyətinə
baxar. O gecə kimi təmiz
görərsə ertəsi ilə qədər
təmizliyini davam etdirər. Bu
gecədə Allah təala
bəndələrinə baxar, mömin
olanları bağışlar, kafir olan-
lara möhlət verər. Kin və
həsəd edənləri bu halların-
dan qurtulana qədər özbaşı-
na buraxar.

Zəməxşəri bu gecənin Qədr gecəsi ola biləcəyi kimi Bərat gecəsi də ola biləcəyini bildirir. Bu gecəyə Bərat deyilməsinin səbəbi isə, vergi ödəyən insanlara borclarını ödədiklərinə dair qəbz verildiyi kimi Allah təalanın bu gecə mömin bəndələrinə bərat fərmanı yazmasıdır. (*əl-Kəşşaf, Qahirə 1977 V, 235*) Qısacası bu gecəyə “Bərat gecəsi” deyilir.

Ramazan ayının gəlişinin ayaq səslərinin hiss edildiyi, ilahi rəhmətin qəlbləri bürüdüğü Şaban ayının on beşinci gecəsinin hədisi-şəriflərlə də mübarəkliyi anladılır. Elmalılı Hamdi Əfəndinin izahına görə bu gecənin mübarəkliyinə səbəb olan beş xüsüs vardır:

1. Bütün hikmətli işlərin bu gecədə ayırd edilməsi
2. Bu gecə edilən ibadətin fəzilətli olması
3. İlahi rəhmətin nazil olması
4. Hər kəsi məğfirətin bürüməsi
5. Rəsulullahə şəfaət haqqının verilməsi

1. Bütün hikmətli işlərin ayırd edilməsin-dən məqsəd bəndələrin ruzi, əcəl kimi işlərinin Lövh-i-Məhfuzdan yazılı olaraq alınması və mələklərə dövr edilməsidir. Ruzi ilə bağlı olan nüsxə Mikayıl (ə.s)-a, hər b, zəlzələ, günəş tutulması və ildırım kimi təbiət hadisələri bilgilərini əhatə edən nüsxə Cəbrayıl (ə.s)-a, İnsanların əməlləri ilə bağlı nüsxə İsrəfil (ə.s)-a, müsibət və ölümlərlə bağlı nüsxə isə Əzrayıl (ə.s)-a verilir.

2. Bərat gecəsində ibadətin fəziləti: Bu gecə edilən ibadətin fəziləti ilə bağlı Allah Rəsulu buyurur: “Hər kim bu gecə yüz rükət namaz qılarsa, Allah təala ona yüz mələk göndərər. Bu mələklərdən otuzu onu cənnətlə müjdələr, otuzu da cəhənnəmdən xilas olacağına dair təminat verər. Otuz mələk ondan dünyəvi bəlaləri uzaqlaşdırar. Digər on mələk də şeytanın hiylə və tələlərini dəf edər.”

3. Bərat gecəsində ilahi rəhmət coşub-daşar. Allahın Rəsulu bu haqda buyurur ki: “Allah təala bu gecə ümmətimdən Bəni-Kəlb

qəbiləsinin qoyunlarının tükü qədər adama rəhmət edər.” (*Tirmizi, Savm, 39*) Bəni-Kəlb qəbiləsi qoyunlarının çoxluğu ilə məşhurdur. “Onların tükü qədər” ifadəsi çoxluğa işarədir.

4. Bərat gecəsində ilahi məğfirət hər kəsi bürüyər. Allah Rəsulu bu haqda belə buyurur: “Allah təala bu gecə Ona şirk qoşmayan bütün müsəlmanlara məğfirət edər, ancaq kahinlik və falçılıqla məşğul olanlarla içki və zinada ısrar ilə ata-anasını incidənlər müstəsna. Onlar tövbə etmədikcə məğfirətə nail olmazlar.”

5. Rəsulullah şəfaət haqqının verilməsi. Rəvayətə görə Allah Rəsulu Şaban ayının on üçüncü gecəsi Allahdan şəfaət istədi. Ona şəfaət haqqının üçdə biri verildi. On dördüncü gecəsi yenə istədi və üçdə ikisi verildi. On beşinci gecə də eyni şey üçün dua etdikdə bu haqqın son üçdə biri verildi. Ancaq dəvənin qaçması kimi Allahdan qaçanlar bu şəfaət haqqından məhrum olacaqlar. (*Hak Dini Kuran Dili, İstanbul 1971, VI, 4293-4294*)

Abdulqadir Ceylani həzrətləri “əl-Gunyə lit-talibil-Haqq” adlı əsərində bu xəbəri nəql edir: Allah təala Şaban ayının on beşinci gecəsində məxluqatının vəziyyətinə baxar. O gecə kimi təmiz görərsə ertəsi ilə qədər təmizliyini davam etdirər. Bu gecədə Allah təala bəndələrinə baxar, mömin olanları bağışlar, kafir olanlara möhlət verər. Kin və həsəd edənləri bu hallarından qurtulana qədər özbaşına buraxar. (*əl-Gunyə, I, 191-192*) Abdulqadir Ceylaninin bəyanına görə yer üzündə olan müsəlmanların Ramazan və Qurban adlı iki bayramı olduğu kimi, Qədr və Bərat da göydəki mələklərin bayramıdır. (*e.a.ə, I, 192*)

Bəraət təmizliyə çıxmaq, əfvə məzhər olmaq, bəraət almaq deməkdir. Bərat kəlməsi isə “bəraət”in dilimizə uyğunlaşdırılmış formasıdır. İçində olduğumuz üç aylar iqlimi Allahın rəhmət və məğfirətinin coşduğu bağışlanma iqlimidir. Şaban ayının on beşinci gecəsinə rastlayan “Bərat” qəndilinin isə ayrı bir mənası və yeri var. Qurani-Kərimdəki Duxan surəsinin ilk ayələrində zikr olunan gecənin “Bərat gecəsi” ola biləcəyi görüşü vardır.

ZİKRDƏ ƏDƏD

Bu gün ən çox mübahisə mövzuna çevrilən məsələlərdən biri də zikrdə say mövzusu və zikr edərkən təsbeh kimi vasitələrdən istifadədir. Bu yazımızda və növbəti məqaləmizdə zikrlə bağlı üzərində ixtilaf olan bu iki mövzuya təmas etməyi düşünürük. Mövzuya hədisi-şəriflərin işığı altında aydınlıq gətirməyə çalışacağıq.

Qurani-Kərimdə Allah təalanı zikr etmək, təsbih etmək və ya Ondən bağışlanma diləməkdən bəhs edərkən çox zikr etmək, səhər axşam təsbih etmək, səhər vaxtlarında istiğfar etmək üçün dəqiq say göstərilmədiyini görürük. Yalnız Tövbə

surəsinində çoxluğu bildirmək mahiyyətində Rəsulullahə xitabən say bildirilərək belə buyurulmuşdur:

“(Ya Peyğəmbərim!) Onlar (o münafiqlər) üçün istər bağışlanma dilə, istər diləmə; onlar üçün yetmiş dəfə bağışlanma diləsəndə, yenə Allah onları bağışlamayacaq. Bu onların Allahı və Onun Peyğəmbərini inkar etmələrinə görədir. Allah fasiq tayfanı doğru yola yönəltməz!” (ət-Tövbə 80)

Rəqəmsal ifadələrə əsasən hədisi-şəriflərdə rast gəlirik. Bunlardan bəzilərinə aşağıda zikr edək:

Əl-Əğarul-Muzəni (r.a) Müslimin

“Kim “Lə iləhə illəllahu vəhdəhu lə şərikələh, ləhul mulku və ləhul həmdü və huvə alə kulli şeyin qadir” duasını bir gündə yüz dəfə söyləsə həmin şəxsə on kölə azad etmiş kimi savab verilir, bundan başqa lehinə yüz savab yazılır və o adamın yüz günahı silinir. Bununla birlikdə üç gün axşama qədər onu şeytana qarşı qoruyar. Bundan daha artıq oxumayandan başqa heç kəs o adamdan daha faydalı bir əməl işləyə bilməz. Kim bir gündə yüz dəfə: “Sübhənəllahi və bi həmdih”deyərsə xətalrı tökülür, hətta dənizin köpüyü qədər çox olsa belə.” (Buxari, Dəavat 54, Bədül-Xəlq 11; Müslim, Zikr 28, 2691; Muvatta, Quran 20, 1209; Tirmizi, Dəavat 61, 6464)

bir rəvayətində Rəsulullah (s.ə.s)-in belə dediyini nəql edir: *“Ey insanlar! Rəbbinizə tövbə edin. Allaha and olsun ki, mən Rəbbimə gündə yüz dəfə tövbə edirəm.”* (Müslim, Zikr 42, 2702)

Yenə əl-Əğarul-Muzəni (r.a) nəql edir: Rəsulullah (s.ə.s) buyurdu:

“Bu bir həqiqətdir ki, bəzən qəlbimə qəflət hakim olur. Ancaq mən Allaha gündə yüz dəfə istiğfar edirəm (bağışlanmamı diləyirəm).” (Müslim, Zikr 41, 2702; Əbu Davud, Salət 361, 1515)

Buxari və Tirmizidə keçən bir rəvayətdə Əbu Hüreyrə (r.a) deyir ki: Rəsulullah (s.ə.s)-dən belə eşitdim: *“Allaha and olsun ki, mən gündə Allaha yetmiş dəfə istiğfar edərək tövbə edirəm.”* (Buxari, Dəavat 3; Tirmizi, Təfsir, Məhəmməd 3255)

Digər tərəfdən işlərinin çoxluğu səbəbilə atasından yardımçı istəyən hz. Fatiməyə Rəsulullah (s.ə.s)-in gecə yatmazdan əvvəl otuz üç dəfə “Sübhənallah”, otuz üç dəfə “Əlhəmdülillah” və otuz dörd dəfə “Allahü əkbər” deməyi tövsiyə etməsi zikrdə say mövzusuna diqqət çəkir.

Görüldüyü kimi Allah Rəsulu bəzi təsbihi və zikrlərin ədədi mövzusunda eyni

kəlmələri fərqli rəqəmlərlə söyləmiş və tövsiyə etmişdir. Ümumiyyətlə isə deyə bilərik ki, həzrət Peyğəmbər rəqəmlər mövzusunda az və ya çox olmasını, zikr edənin öz ixtiyarına buraxır və bunu da fərqli şəkillərdə qeyd edərək ilk növbədə özü tətbiq edirdi.

Bundan başqa digər bir hədisi-şərifdə zikri çox edənin savabının artıq olacağı bildirilir: Əbu Hüreyrə (r.a) nəql edir: Rəsulullah (s.ə.s) buyurdu ki:

“Kim “Lə iləhə illəllahu vəhdəhu lə şərikəläh, ləhul mulku və ləhul həmdü və huva alə kulli şeyin qadir” duasını bir gündə yüz dəfə söyləsə həmin şəxsə on kölə azad etmiş kimi savab verilir, bundan başqa lehinə yüz savab yazılır və o adamın yüz günahı silinir. Bununla birlikdə üç gün axşama qədər onu şeytana qarşı qoruyar. Bundan daha artıq oxumayandan başqa heç kəs o adamdan daha faydalı bir əməl işləyə bilməz. Kim bir gündə yüz dəfə: “Sübhənəllahi və bi həmdih”deyərsə xətalari tökülür, hətta dənizin köpüyü qədər çox olsa belə.” (Buxari, Dəavat 54, Bədül-Xəlq 11; Müslim, Zikr 28, 2691; Muvatta, Quran 20, 1209; Tirmizi, Dəavat 61, 6464)

Görüldüyü kimi Allah Rəsulu bəzi təsbihi və zikrlərin ədədi mövzusunda eyni kəlmələri fərqli rəqəmlərlə söyləmiş və tövsiyə etmişdir. Ümumiyyətlə isə deyə bilərik ki, həzrət Peyğəmbər rəqəmlər mövzusunda az və ya çox olmasını, zikr edənin öz ixtiyarına buraxır və bunu da fərqli şəkillərdə qeyd edərək ilk növbədə özü tətbiq edirdi.

ABİ-HƏYAT

Osman Nuri TOPBAŞ

PEYĞƏMBƏRİN ƏXLAQI İLƏ ƏXLAQLANMAQ

Bir əxlaq nizamının qiyməti onun nə qədər ilahi mənşəli olmasından asılıdır. Çünki insan təbiətini ən yaxşı bilən onun yaradıcısı olan Allah təəladır. Bu baxımdan insanlıq aləminin əxlaqı özü tərəfindən heç bir şey söyləmədiyi ilahi bəyan ilə sabit olan Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) və onun qəlbinə nazil olan Qurani-Kərim ilə kamala yetmişdir.

Yaradılış olaraq kainatdakı varlıqların ən şərəflisi olan insanın həqiqi qiyməti maddi quruluşundan daha çox, mənəvi dünyasında, yəni əxlaqında gizlədilmişdir. İnsanlığın əxlaq və fəzilət tarixi, eyni zamanda haqq dinlərin tarixidir. Çünki gözəl əxlaq dinin könlədə yaxşı həzm edilməsinin, yetişib kamala çatmasının nəticəsidir. Bu baxımdan İslam əxlaqı dinimizin kökü, əsası və özüdür.

Bir əxlaq nizamının qiyməti onun nə qədər ilahi mənşəli olmasından asılıdır. Çünki insan təbiətini ən yaxşı bilən onun yaradıcısı olan Allah təəladır. Bu baxımdan insanlıq aləminin əxlaqı özü tərəfindən heç bir şey

söyləmədiyi ilahi bəyan ilə sabit olan Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) və onun qəlbinə nazil olan Qurani-Kərim ilə kamala yetmişdir.

Allahın razı olduğu xasiyyət və davranışlardan ibarət olan gözəl əxlaq Həzrət Peyğəmbərin mübarək dili və əməlləri ilə bəşəriyyətə təbliğ olunmuşdur. Allah Rəsulunun əxlaqını soruşanlara Həzrət Aişə (r.a) "Onun əxlaqı Qurandır" (*Müslim, Müsafirin 139*) buyurduğu kimi, peyğəmbər əxlaqı tamamilə "Quran əxlaqı"ndan ibarətdir. Allah Rəsulunun canlı bir Quran mahiyyətindəki ömrü boyunca hər hal və hərəkətinə pak qəlbi şərəfinə endirilən Qurani-Kərimin faktiki bir təsiri olmuşdur.

Bu gün biz də səhabələr kimi Peyğəmbərin məhəbbəti ilə dolub onun yüksək əxlaqını öyrənmək məcburiyyətindəyik. Aradan keçən əsrlərə baxmayaraq, onların heç bir zaman azalmayacaq, solmayacaq gözəlliklərini yaşayıb yaşatma gücündə olmalıyıq...

Allah təala İslam ilə istədiyi “kamil insan” modelini Həzrət Peyğəmbərin şəxsində nümayiş etdirmiş, onu bütün bəşəriyyət üçün nümunəvi şəxsiyyət etmişdir.

Yenə onun əxlaqını tərənnüm etmək üçün belə buyurmuşdur:

“Şübhəsiz ki, sən böyük bir əxlaq üzərindəsən!” (*əl-Qələm, 3-4*)

Allah Rəsulu da:

“Mən başqa bir məqsədlə deyil, ancaq gözəl əxlaqı tamamlamaq üçün göndəril-dim”. (*Muvatta, Hüsni-l-xulq, 8*) buyuraraq vəzifəsinin əsasını qısaca ifadə etmişdir.

Həqiqətən, o Varlıq Nurunun ülvî təşrifi ilə dünyanın qaralmış üfüqləri nura qər-q oldu, insanlığın gözlədiyi yeni bir səadət günəşi doğdu, qəlblər nurlandı, bəsirətlər açıldı, həyatın bulanıq axarları duruldu. O uca Peyğəmbərin feyz və bərəkəti ilə aləm əbədi bir bahara qovuşdu. İnsanlığı həqiqi şərəf və heysiyyətə, gözəl və xeyirli əməllərə, haqqa, ədalətə və bərabərliyə o çatdırdı. Həyat və əbədiyyətin sirrini o öyrətdi.

Rəsuli-Əkrəm bütün insanlığa, hətta kainatdakı bütün yaradılmışlara rəhmət oldu. Yenə o mərhəmət Peyğəmbəri bizə səssiz kainat kitabının səhifələrini açdı. Gizli və məchul dillərin zikr və təsbihatını izhar etdi. İnsanlıq heysiyyətini itirmiş və heyvani bir həyata düşmüş ürəkləri həqiqi insani

izzət, şərəf və heysiyyətə qovuşduraraq könüllərdəki məhəbbət sarayının sultanı oldu.

Həzrət Peyğəmbərin ən yaxşı davamçısı səhabələr və Haqq dostlarıdır. Bunların izi ilə getməyi borc bilən möminlər də həqiqi insanlıq heysiyyətinə yaraşan bir əxlaqa sahib olmuşlar. Səhabələr könüllərini Allah Rəsulunun məhəbbəti ilə doldurub ona hər xüsusda itaət etməklə onun əxlaqı ilə əxlaqlandığı üçün Allah təala onları tərifləmişdir:

“(İslamı) ilk əvvəl qəbul edib (bu işdə başqalarından) irəli düşən mühacirlərə və ənsara, həmçinin yaxşı işlər görməkdə onların ardınca gedən kimsələrə gəldikdə, Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. (Allah) onlar üçün əbədi qalacaqları, (ağacları) altından çaylar axan cənnətlər hazırlamışdır. Bu, böyük qurtuluşdur (uğurdur)!” (*ət-Tövbə, 100*)

Biz indi səhabə olmaq imkanında deyilik. Ancaq ayədə buyurulduğu kimi “onlara gözəlliklə tabe olan” möminlərdən olub, Allah təalanın rızasına nail olmaq imkanı və ehtimalımız həyatımız boyu davam edir.

Səhabələrdən sonrakı əsrlərdə də Peyğəmbərimizin (s.ə.s) əxlaqını bizlərə ən gözəl əks etdirənlər Allah dostlarıdır, hansı ki, Allah təala onları bizə nümunə olaraq göstərir. Onlar:

**Səhabələr və Haqq dostları
Allah Rəsulunun mübarək
şəxsiyyətindən layiqli şəkildə
pay alaraq onda faniləşdikləri
üçün həyatları boyunca
göstərdikləri bütün davranış
gözəllikləri, əsasən onun
gözəl əxlaqından əks edən
fəzilət nümunələri
hökmündədir.**

“Bilsəniz ki, Allahın dostlarına qorxu yoxdur; onlar üzülməyəcəklər” (*Yunus surəsi*, 62) ayəsində buyurulduğu kimi Haqq qatında pak, ülvi bir mövqeyə sahibdirlər. Şübhəsiz ki, bu ilahi təminata nəsim ola bilmək üçün o Haqq dostlarının izilə getmək lazımdır.

Səhabələr və Haqq dostları Allah Rəsulunun mübarək şəxsiyyətindən layiqli şəkildə pay alaraq onda faniləşdikləri üçün həyatları boyunca göstərdikləri bütün davranış gözəllikləri, əsasən onun gözəl əxlaqından əks edən fəzilət nümunələri hökmündədir. Çünki harada gözəllik varsa, onun əksidir. Onun nuru olmadan aləmdə bir çiçək belə açmaz. Biz onun üzündən varıq. O, solmayan, əksinə, gün geçdikcə təzəlik və tərəvəti daha da artan, başdan-ayağa nurdan meydana gələn ilahi bir qönçədir.

Səhabələr Allah Rəsulunun tələbələridir. Onun nəbəvi əxlaqını öyrənmək istəyən səhabələr göydəki ulduzlar kimi insanlığa fəzilət nümunələri göstərmişlər. Nəbəvi əxlaqın səhabələrdəki təzahürlərindən ibarət olan saysız fəzilət nümunələrindən bir neçəsi belədir:

Əbü Dücanə (r.a) xəstə ikən ziyarətinə gedən biri onun simasının nur kimi parladığını gördü və ona:

“ - Çöhrən niyə belə parıldayır?, - deyə

soruşdu. O da:

“ - Mənim iki, bəlkə də üç əməlim var ona görə, - deyə cavab verdi:

1. Məni maraqlandırmayan mövzularda susuram.

2. Könlüm möminlərə qarşı sui-zəndən uzaqdır.

3. Hər möminə qarşı hüsnü-zənn bəsləyirəm.” (İbn Səd, III,557)

Allah Rəsulunun iman qardaşlığı xüsusiyyətindəki təbliğ və təkidlərinin səhabədəki təzahürlərindən bir başqası olan İbn Büreydə əl-Əsləmə belə nəql edir:

“Bir nəfər İbn Abbasa pis sözlər söyləyir. İbn Abbas (r.a) isə sakit dayanır. O şəxs heyrət içində İbni Abbasa nə üçün cavab vermədiyini soruşduqda, İbn Abbas:

“ - Məndə üç xasiyyət var ki, o adama cavab verməyimə mane olur”, - deyərək onları saymağa başlayır:

1. Allahın Kitabından bir ayə oxuyanda: kaş ki, bütün insanlar bu ayədəki mənə və hikmətləri biləydilər, -deyə dua edirəm.

2. Müsəlman bir hakimin ədaləti bərpa etdiyini eşidəndə çox sevinirəm. Halbuki o hakimlə heç bir maddi-mənəvi yaxınlığım yoxdur.

3. Müsəlmanların məskənlərinə yağış yağdıqda da çox sevinirəm, halbuki o yerlərdə nə otlayan bir heyvanım, nə də bir ərazim var.” (*Heysəmi*, IX, 284)

Allahın razı olduğu xasiyyət və davranışlardan ibarət olan gözəl əxlaq Həzrət Peyğəmbərin mübarək dili və əməlləri ilə bəşəriyyətə təbliğ olunmuşdur. Allah Rəsulunun əxlaqını soruşanlara Həzrət Aişə (r.a) “Onun əxlaqı Qurandır” (Müslim, Müsafirin 139) buyurmuşdur.

Məhz könlün din qardaşlığının məhəbbətilə dolmasının səhabələrdəki gözəl bir misalı budur. Səhabələri rəhbər qəbul edən, onlara gözəlliklə tabe olan möminlərin könuüllərinin tək bir ürək halına gəlməsi lazımdır. Mömin qardaşının sevinci ilə sevinib, iztirabı ilə kədərlənmək hər bir möminin əsas xasiyyəti olmalıdır.

Həzrət Əli (r.a) belə buyurur:

“İki nemət var ki, mənə hansının daha çox sevindirdiyini bilmirəm. Birincisi, bir kimsənin etiyacını qarşılayacağımı ümid edərək mənim yanıma gəlməsi və bütün səmimiyyətilə məndən kömək istəməsidir. İkincisi də, Allah təalanın o kimsənin məşəqqətini mənim vasitəmlə aradan qaldırması, yaxud asanlaşdırmasıdır. Bir müsəlmanın sıxıntısını azaltmağı dünya dolusu qızıl və gümüşə sahib olmaqdan üstün tuturam.” (Əli əl-Müttəqi, VI, 598/ 17049)

Səhabələri bu qədər şəfqətli və mərhəmətli edən xüsus Allah Rəsuluna duyduqları sonsuz məhəbbət və onun ardınca getmək səy və həyəcanı daşımaları idi. Belə ki, onlar Allah Rəsulunun sevdiklərini öz sevdiklərindən üstün tutar, lazım gəldikdə arzularından vaz keçməkdə heç bir tərəddüd etməzdilər.

Belə ki, Həzrət Ömər (r.a) Peyğəmbərimizin azad etdiyi Zeyd bin Harisənin oğlu Üsaməyə 3500 dirhəm ayırmış, öz oğlu

Abdullaha isə 3000 dirhəm vermişdi.

Abdullah atası Həzrət Ömərən bu qərarına etiraz edərək:

“ - Niyə Üsaməni məndən üstün tutursan? O, döyüşlərdə məndən çox iştirak etməyib axı?” - demişdi.

Həzrət Ömər (r.a) o əvəzsiz ədaləti ilə bərabər nə qədər zəngin bir könlü sahibi, həm də çox təvəzökar bir insan olduğunu göstərən bu cavabı vermişdi:

“ - Oğlum! Peyğəmbərimiz Üsamənin atasını sənə atandan daha çox sevərdi. Üsaməyə də sənədən daha çox məhəbbəti vardı. Elə bu səbəbdən də Peyğəmbərin sevdidiyi öz sevdidiyimdən üstün tutdum”. (Tirmizi, Mənaqib, 39/3813)

Bu gün biz də səhabələr kimi Peyğəmbərin məhəbbəti ilə dolub onun yüksək əxlaqını öyrənmək məcburiyyətindəyik. Aradan keçən əsrlərə baxmayaraq, onların heç bir zaman azalmayacaq, solmayacaq gözəlliklərini yaşayıb yaşatma gücündə olmalıyıq... Çünki Kainatın fəxri Peyğəmbərimizin həqiqi ümməti olmağın şərəf və bəxtiyarlığının layiqli əvəzi budur.

Ömər bin Xəttabın (r.a) bu rəvayəti səadət əsrindən sonra gəlib Quran və Sünne istiqamətində həyat yaşayanlar üçün böyük bir nəbəvi müjdəni əhatə edir.

“Bir gün Həzrət Peyğəmbərimizlə

Rəsuli-Əkrəm bütün insanlığa, hətta kainatdakı bütün yaradılmışlara rəhmət oldu. Yenə o mərhəmət Peyğəmbəri bizə səssiz kainat kitabının səhifələrini açdı. Gizli və məchul dillərin zikr və təsbihatını izhar etdi.

birlikdə oturmuşduq. Allah Rəsulu (s.ə.s) bu vaxt:

- “İman edənlər arasında ən üstün imana sahib olanlar kimlərdir bilirsinizmi?” - deyər soruşdu.

Səhabələr əvvəlcə mələkləri, sonra peyğəmbərləri və daha sonra şəhidləri ən üstün iman sahibi kimi göstərsələr də Peyğəmbər (s.ə.s) hər dəfə:

- “Bəli, onlar elədir və bu onların haqqıdır. Allah onları belə uca mərtəbəyə çıxarmışsa, bu payın onlara verilməsinə nə mane ola bilər? Amma mən bunları soruşmuram”, - buyurdu.

Səhabələr:

- “Onda kim olduğunu siz söyləyin, ya Rəsulallah!” deyəndə Peyğəmbər (s.ə.s) belə cavab verdi:

- “Onlar indi ata və babalarının sülbündə olan bəzi kəslərdir ki, məndən sonra gələcəklər, mənə görmədikləri halda mənə iman gətirəcəklər, mənə təsdiq edəcəklər və Quranı oxuyub onun əmr etdiyi kimi ona əməl edəcəklər. Bax, iman edənlər içində ən üstün imana sahib olanlar onlardır”,
(*Hakim, IV 96/6993; Heysəmi, X, 65*)

Hədisi-şərifdəki müjdəni doğru başa düşüb Quran və Sünnə istiqamətli bir həyat yaşamaq hər bir möminin vəzifəsidir. Əks halda, axirətdə Həzrət Peyğəmbərin (s.ə.s) böyük şəfaətini gözlədiyimiz halda onun bizdən şikayətçi olması mütləqdir ki, insan

üçün bundan böyük bir ziyan təsəvvür oluna bilməz. Belə ki, özlərinə göndərilən Qurani-Kərimin əksinə bir həyat tərzini yaşayanlar haqqında Peyğəmbərimizin axirətdə Rəbbinə şikayət edəcəyi ayədə belə bəyan edilir:

Peyğəmbər də “Ey Rəbbim! Həqiqətən qövümüm bu Quranı tərək etmişdi!” - deyəcək. (*əl-Furqan, 30*)

Bax, axirətdə bu nəbəvi tənqiddə düçar olmamaq üçün ona ümmət olmağın tələb etdiyi kimi yaşamaq lazımdır. Bunun yolu da Qurani-Kərimi ədəbinə uyğun bir şəkildə, yəni tələffüzünə, təcvidinə riayət edərək bol-bol tilavət etmək, onun məna dərinliyinə malik olmaq və duyğu dərinliyi içində həssaslıq və məhəbbətlə həyata tətbiq etməyə çalışmaq lazımdır.

Belə yaşayanlara Allahın Rəsulunun bu dünyada və axirətdə məhəbbət və şəfqət qanadları açıq olacaqdır. Ancaq Quran və Sünnəni tərək edib yanlış yollara düşənlər axirətdə böyük bir peşmançılıq və pərişanlıq düçar olacaqlar.

Əbu Hüreyrədən (r.a) rəvayət edildiyinə görə, bir gün Həzrət Peyğəmbər səhabələri ilə birlikdə qəbiristanlığa getmiş və oraya çatanda:

“Allahın salamı üzərinizə olsun, ey möminlər diyarının sakinləri! İnşallah, bir gün biz də sizə qoşulacağıq. Qardaşlarımızı görməyi çox istədim. Onlar üçün çox da rıxdım”, buyurmuşdur.

Bir yaradılış möcüzəsi olan dünyanın fəxri Peyğəmbərimizin (s.ə.s) gözəl əxlaqını bəşəri istedad və güc daxilində kamil şəkildə qavramaq, bilmək və bəşər kamalının məhdud imkanları ilə layiqli ifadə edə bilmək mümkün deyildir. Bu aləmdən alınan düşüncə tərzini onu izah və ifadə etmək üçün kifayət deyildir.

Səhabələr:

“ -Biz Sənin qardaşların deyilikmi, ya Rəsulallah?” soruşduq-da:

Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s):

“ -Siz mənim səhabələrimsiniz, qardaşlarımız isə hələ yer üzünə gəlməyənlərdir” - buyurdu.

Bu sözdən sonra səhabələr:

“ - Ümmətindən hələ dünyaya gəlməyənləri necə tanıyaqsan, ya Rəsulallah?” - dedilər.

Peyğəmbərimiz (s.ə.s):

“ - Bir adamın alnı və ayaqları ağ olan atı olsa, bu at bir sürü qara atın içərisində seçilməzmi?” -deyə soruşdu.

“ - Bəli, seçilər, ey Allahın Rəsulu” dedilər. Bundan sonra Həzrət Peyğəmbər (s.ə.s) belə buyurdu:

“Bax, o zaman onlar dəstəmazlı olduqları üçün üzü nurlu, əl və ayaqları parlaq olaraq gələcəklər. Mən əvvəlcədən hovuzun başına gedib onları qonaq etmək üçün gözləyəcəyəm. Diqqət edin, bu zaman bəziləri yad dəvənin sürüdən qovulduğu kimi mənim hovuzumdan qovulacaqlar. Mən onlara “Gəlin buraya” deyə nida edəcəyəm. Mənə: “Onlar səndən sonra hallarını dəyişdirdilər, (sənin Sünnənə əməl etməyib başqa yollara düşdülər, böyük günahlar etdilər)” deyiləcək. Bundan sonra mən də:

- “Uzaq olsunlar” -deyəəcəyəm. (Müslim, Təharət, 39)

Allah təalaya şükürlər olsun ki, biz aciz qullarını heç bir əvəz ödəmədən Həzrət Peyğəmbərin ümməti olmaqla şərəfləndirdi. Bu ilahi lütfün həqiqətlərinə çataraq

Rəsulullahın (s.ə.s) məhəbbətinə - “qardaşlarım”- iltifatına layiq olmağın yolu Onun sünnəsinə sıx-sıx sarılmaqdan və əxlaqı ilə əxlaqlanmaqdan keçir.

Bir yaradılış möcüzəsi olan dünyanın fəxri Peyğəmbərimizin (s.ə.s) gözəl əxlaqını bəşəri istedad və güc daxilində kamil şəkildə qavramaq, bilmək və bəşər kamalının məhdud imkanları ilə layiqli ifadə edə bilmək mümkün deyildir. Bu aləmdən alınan düşüncə tərzini izah və ifadə etmək üçün kifayət deyildir. Bir stəkana bir ümməni sığdırmaq mümkün olmadığı kimi, Nuri-Məhəmmədinə layiqi ilə dərk etmək də mümkün deyildir. Onu izah etmək mənasında ağzımızdan tökülənlər isə aciz idrakımıza onun əvəzsiz gözəlliklərindən əks olunan qırıntılar nisbətindədir.

Ya Rəbb! Rəsulun uca əxlaq və ruhaniyyəti qəlblərimizə pay nəşib et! “Anam, atam, canım sənə fəda olsun, ya Rəsulallah!” deyən mübarək qəblərin dərin hissiyyatları ilə könüllərimizi islah et!

Amin!

Səhabələri bu qədər şəfqətli və mərhəmətli edən xüsus Allah Rəsuluna duyduqları sonsuz məhəbbət və onun ardınca getmək səyi və həyəcanı daşımaları idi. Belə ki, onlar Allah Rəsulunun sevdiklərini öz sevdiklərindən üstün tutar, lazım gəldikdə arzularından vaz keçməkdə heç bir tərəddüd etməzdilər.

Yaxşılıq etməkdə, pislikdən çəkəndirməkdə YARDIMLAŞMAQ

“Kim qiyamət gününün sıxıntılarında Allahın onu qorumasını istəyirsə, borcunu ödəyə bilməyəne möhlət versin və ya borcunun müəyyən miqdarını başıqlasın.”

(Müslim, Musaqat 32; Əhməd b. Hənbəl, Müsnəd, II, 23).

“**M**öminlər qardaşdır” (əl-Hucurat, 10)

“Mömin kişilər və mömin qadınlar bir-birinin dostu və yardımçısıdır” (ət-Tövbə, 71)

Bunu **“qəlblərimizi bir-birinə yaxınlaşdıran”** Rəbbimiz buyurur...

Bizim qardaş olduğumuzu xatırladır...

Dost olduğumuzu söyləyir...

Bir-birimizə yardım etməmizi istəyir...

Əcəba, hansı mövzuda yardımlaşmamızı istəyir?

“Bir-birimizə yaxşılıq etmədə, pisliklərdən qorunmada yardımlaşmamızı” əmr edir (əl-Maidə, 2)

Xüsusilə bir mömin haqsızlığa uğradığı zaman, haqsızlığa uğrayan qardaşımızın haqqını birləşərək geri almamızı əmr edir. (əş-Şura, 39)

Əziz Peyğəmbərimiz isə **“Möminlər qardaşdır”** düsturuna uyğun olaraq, sadəcə zülmə uğrayan qardaşa deyil, zalım qardaşa da yardım etməmizi əmr edir.

Bir dəfə Allahın Elçisi:

“Din qardaşın zalım da olsa, məzlum

(zülmə uğrayan) da olsa ona yardım et!” buyurmuşdu. Bu söz səhabələri bir az təəcübləndirdi. İçlərindən biri: “Ya Rəsulallah! Qardaşım məzlum isə yardım edərim, amma zalıma yardım necə olur?” -deyə soruşdu. Allahın Elçisi belə buyurdu:

“Onun zülm etməsinə mane olarsansa, bununla ona yardım etmiş olarsan.” (Buxari, Məzəlim 4, İkrahi 6; Müslim, Birr 62)

Çörəyini paylaşacaq

Sevimli Peyğəmbərimiz möminlərin yardımlaşmasına çox sevinirdi. Bir dəfə yenə müsəlmanları yardımlaşmağa təşviq edirdi. Onlara Əşariləri örnək göstərdi. Bu gözəl insanlar Yəməndən gəlib Mədinəyə yerləşmişdilər. Görəsən Əşarilər necə yardımlaşdılar? Əziz Peyğəmbərimiz bunu belə anlatdı:

“Əşarilər, səfərdə azuqələri tükənməyə yaxın və ya Mədinədə ailələrinin yeyəcəyi azaldığında yanlarında nə varsa gətirib bir örtünün üzərinə tökərlər. Sonra bunu bir qabla aralarında bərabər bölüşərlər. Bu davranışları səbəbilə Əşarilər məndəndir,

mən də onlardanam.” (Buxari, Şirkət 1; Müslim, Fəzailus-səhabə 167)

Demək ki, müsəlman sadəcə özünü deyil, qardaşını da nəzərə alacaq. Onun əlindən tutacaq. Zəruri ehtiyaclarını təmin edəcək. Onunla bax belə yardımlaşacaq.

İki mühüm sual

Bir gün Həzrət Peyğəmbərin hüsuruna bir adam gəldi. Və ondan iki şey soruşdu. Bir-birindən gözəl iki sual...

“Ya Rəsulallah! Allah təalanın ən çox sevdiyi kimdir? Və Onun ən çox sevdiyi davranış hansıdır?”

Fəxri-Aləm belə buyurdu:

“Allah təalanın ən çox sevdiyi kimsə, insanlara ən faydalı olandır. Allah təalanın ən çox sevdiyi davranış isə, bir müsəlmanı sevindirmək və ya onun bir sıxıntısını aradan qaldırmaq, yaxud din qardaşının borcunu ödəmək, ac isə qarnını doyurmaqdır. Bir qardaşımın işinə yardım etmək üçün qalxıb onunla birlikdə getməyi, Məscidi-Nəbəvidə bir ay müddətinə etikafa girməkdən daha dəyərli görürəm. Bir insan əsəbinə hakim olarsa, Allah təala onun ayıbını örtər. Bir şəxs də əsəbini boşaltmağa imkanı olduğu halda hirsini udarsa, Allah təala qiyamət günündə onun qəlbini ümidlə doldurar. Və Allah təala, qardaşına yardım etmək üçün onunla birlikdə gedən və işini görən kimsəni, ayaqların büdrədiyi qiyamət günündə sapsağlam dik tutar. (Təbərani, əl-Mucəmul-kəbir (Sələfi), XI, 84; Əlbani, Silsilətü'l-əhədisis-sahiha, II, 574-576, nr. 906)

Bu hədisi yazaraq qarşımıza qoymalıyıq. Onu tez-tez oxumalıyıq. Və həyatımızı ona görə şəkilləndirməliyik.

Kim müsəlman qardaşının ehtiyacını təmin edərsə, Allah da onun ehtiyacını qarşılıyar. Kim bir müsəlmanın hər hansı bir sıxıntısına yardım edərsə, Allah təala da o kimsənin qiyamət günündə sıxıntılarından birini həll edir.” (Buxari, Məzalim 3; Müslim, Birr 58)

Borcunu ödəyə bilməyəne yardım

Sevimli qardaşlarım, Cənnət daim bizə gülümsəyir. Sonsuz nemətlərilə, gözəlliyi ilə, gözəlləri ilə...

Amma bizimlə cənnət arasında böyük bir əngəl var:

O əngəl qiyamət günüdür. O günün dəhşətindən qurtula bilsək, artıq əbədiyyən qurtulacağıq...

Demək ki, bizim ən böyük müşkülümüz, qiyamət gününün çətinlikərindən qurtulmaqdır. Əziz Peyğəmbərimiz bir çox hədislərində bizə bunun yolunu göstərmişdir. İndi oxuyacağımız hədisi-şərif onlardan biridir:

“Kim qiyamət gününün sıxıntılarından Allahın onu qorumasını istəyirsə, borcunu ödəyə bilməyəne möhlət versin və ya borcunun müəyyən miqdarını bağışlasın.” (Müslim, Musaqat 32; Əhməd b. Hənbəl, Müsnəd, II, 23).

Başqa bir hədisi-şərif də belədir:

“Kim müsəlman qardaşının ehtiyacını təmin edərsə, Allah da onun ehtiyacını qarşılıyar. Kim bir müsəlmanın hər hansı bir sıxıntısına yardım edərsə, Allah təala da o kimsənin qiyamət günündə sıxıntılarından birini həll edir.” (Buxari, Məzalim 3; Müslim, Birr 58)

Qısa olaraq söyləmək lazımdırsa,

“Bir bəndə, qardaşına yardım etdiyi müddətcə Allah da ona yardım edir.” (Müslim, Zikr 38)

Altınoluk, May 2007

Tərcümə edən: Saleh Şirinov

Ay doğsun içimizə

Ayın yuvarlaqlığı insanın başına bənzəyir. İnsan, əl-ayağı və ya başqa üzvü ilə deyil, əsasən üzü ilə fərqlənir. İnsanın üzünə ən çox bənzəyən göy cismi aydır. Sevgilinin üzü ay kimidir. Hətta sevgilinin gözəlliyindəki üstün dərəcəni ifadə etmək üçün “ayda ləkə var, onda isə yoxdur” deyilir.

Ay, günəş kimi sünbülləri saraldaraq üzümü şirinləşdirərək insanlara birbaşa xidmət etməsə də, günəş kimi tərlətməməsi, gözü qamaşdırmaması, gecələri aydınlatması və bir çox səbəblərlə daha sevimlidir. Ay işığı sevgilinin gözəlliyini və ecəzkarlığını artırmışdır. Qızların adının başına günəş deyil, ay layiq görülmüşdür. (Ay qız) Hər nə qədər günəş təqvimindən istifadə edənlərin sayı ay təqvimindən istifadə edənlərdən çox olsa da, ədəbiyyatda ayın üstünlüyü günəşdən daha artıqdır.

Ayın yuvarlaqlığı insanın başına bənzəyir. İnsan, əl-ayağı və ya başqa üzvü ilə deyil, əsasən üzü ilə fərqlənir. İnsanın üzünə ən çox bənzəyən göy cismi aydır. Sevgilinin üzü ay kimidir. Hətta sevgilinin gözəlliyindəki üstün dərəcəni ifadə etmək üçün “ayda ləkə var, onda isə yoxdur” deyilir.

Həyatın eniş və yoxuşlarını xatırladan ay

böyümə (bədirlənmə) və kiçilmə mərhələlərindən keçər. Kamaldan zəvala, zəvaldan kamala doğru daima yol qət edir. Bununla belə mesaj verməkdədir: Ey insan, gəncsən, daşı sıxsan suyunu çıxara bilərsən, mənim bədir halım kimi möhtəşəmsən, amma kəsilməmiş insan dırnağını andıran hilal halımı da unutma! Uşaqlığın hilal kimidir, gəncliyin bədir-lənmiş ay. İxtiyarlıq, bədir-lənmiş ayın hər gecə bir parça əskilməsi kimi gənclikdən qopar-daraq gəlir.

Ərəb dilində cansız varlıqlar müənnəs (qadın) və müzzəkkər (kişi) cinslərinə ayrılır. Günəş qadın, ay isə kişi cinsindədir. Günəş daha böyük olduğu halda nə üçün qadın cinsindədir? Günəş gecə meydana çıxmadığı üçün qadın cinsinə aiddir. Aysa qaranlıqda görünmə cəsarətinə sahib olduğu üçün kişi cinsindədir.

Daşın sərt olmadığını, odun yandırmadığını və suyun boğmadığını söyləyən sultanların yanında İstanbul təpələrindən doğan ay, çatlamış çəyirdək qabığına dönərək, utancından özünü yerlərə atar. Ay doğdu üzərimizə Ankara, İstanbul təpələrindən...

İnsan bəzən yorulduğunun fərqi nə varmaz. Yatağına uzandığı zaman çox yorulduğunun fərqi nə varar. Qaranlıqlarda yaşayan insan da bəzən aydınlıqdan məhrumiyyətin fərqi nə olmaz. Nə zaman ki, Bakı təpələrindən doğan ay onu aydınladar, o zaman Qurani-Kərimdəki **"bu gediş haraya?"** xitabını dərk edər. Ay doğdu üzərimizə Bakı təpələrindən...

Bir stəkan su içərik və ardından bir daha içərik. Öz-özümüzə: **"nə qədər susamışam-mış,"** deyirik.

Xəstələnib, dünyanı və hadisələri köndələn seyr etdiyimiz zaman, sağlam vaxtımızda nə qədər lüzumsuz işlərin ardınca düşdüyümüzü dərk edirik.

Bir-bir bütün hüceyrələrimizlə saflığımızı itirmişik, xəbərimiz yox. Özümüzü Məryəm saflığındakı Mələk hiss edərək aldanırıq.

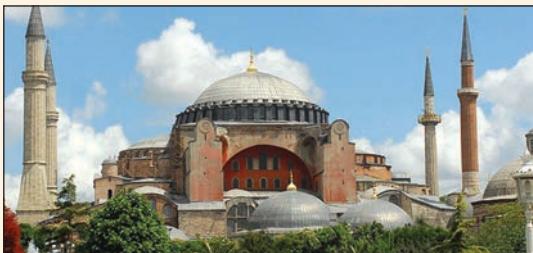
Şamaxı, Qəbələ, Zaqatala, Samsun, təpələrindən doğan aya fəda olum.

Əvvəllər **"Allah bilir"** deyərdik, indi **"google bilir"** deyirik. **"Google"ə soruşulacaq ən mənasız sualın "ay hardan doğar"** olduğunu düşünürəm. Başını qaldır, bax! Elə bir təpə yoxdur ki, oradan doğmasın. Elə bir kirli su gölməçəsi yoxdur ki, ayın əksi oraya vurmasın.

Ey ay, xoş gəldin. Səni gündüz də axtardıq. Quruduq, cücərt bizi...

Özümüzü aldatmışıq. qəflətimizi istirahət, cəhalətimizi elm, nankorluğumuzu reallıq zənn etmişik.

Haqsızlıq, ədalətsizlik mənasında olan zülm, kəlmə olaraq qaranlıq, qaranlıqlar mənası daşıyır. Elə zülmət sözü də buradan gəlir.

Gün gələr bir söz, bir çay, bir söhbət, bir baxış, bir cüt göz yaşı, bir hədiyyə, **"Könül bağçası"**ndan çıxan bir yazı qaranlıqları dəf edən ay olar. Hər barmaq izinin fərqli olması kimi, o insanı aydınladacaq ayın gününün, saatinin və şəklinin də fərqli olduğunu düşünürəm.

Kəramət başdadır, tacda deyildir

Hərərət oddadır, sacda deyildir.

Hər nə ararsan özündə ara

Qüds də, Məkkə də həcdə deyildir.

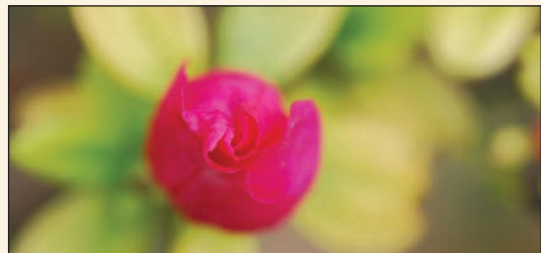
Bu misralardan ilhamla deyirik: Gözünü İstanbul, Bakı, Əliabad, Adana səmalarından aşağı endir, ay axtarmaqdan vaz keç. Ayın doğuşunu həmişə havada gördün, Vəda təpələrindən zühurunu eşitdin. Bir dəfə də özündə gör. **"Ay doğdu üzərimizə Vəda təpələrindən"** deyənlər ayın üzlərinə doğuşunu görməklə deyil, onu daxillərində zühur etdirərək qurtuldular.

"Günəşin işığı məşriqlə məğribi aydınlatsa da, evə girişi pəncərənin böyüklüyünə görədir." – deyir Mövlana...

Ey ay doğduğu üçün sevinərək gözünü qırpmadan baxanlar, pəncərəniyə baxmazmısınız? Gözləriniz ayda, amma pəncərələriniz pərdəli. Ay, açıq pəncərə və qapı axtarır. Bu nə təzaddır ki, aya can atarsan, pərdələri açmazsan! Həm yağmur duasına çıxarsan, həm də çətirini almazsan! Yoxsa sən də **"ay doğdu üzərimizə"** deyərək qabıqdan içəri girə bilməyən-lərdənsən?

Qaranlıqlar ayı gözlər, ay da qaranlıqları. Haydı, oyan və bir gecəlik də olsa pəncərələri aç. Sabahı gözləmə. Ayı görə bilməsən də bil ki, hər zaman göydədir. Gözlə, gözlə, yenə gözlə, gələcəkdir... Göyü tərk etmədi O. Göydən nə yağdı ki, yer qəbul etməsin? Ay, özünə baxan kimdən üz çevirdi ki?

Son söz: Ay

TƏFRİQƏ, YOXSA QARDAŞLIQ ?

Əziz oxucular! Bu dəfəki yazıma sizlərə adi bir sual verərək başlamaq istəyirəm. Sizcə bir maşını bütün təfərrüatı ilə kim tanıyır? Əlbəttə, onu düzəldən usta, elə deyilmi?

Elə isə, bizi yaradan kimdir? Allah! Onda bizi ən yaxşı bilən kimdir? Təbi ki, Allahdır!

Buna görə də Yaradanımızın Müqəddəs Kitabında bizə ünvanladığı əmrlərin bəzilərini gəlin bərabər oxuyaq və düşünək.

Rəbbimiz buyurur:

“Hamılıqla Allahın ipinə (dininə, Qurana) möhkəm sarılın və (firqələrə bölünüb bir-birinizdən) ayrılmayın!...” (Ali-İmran, 103)

“Bu, şübhəsiz ki, Mənim doğru yolumdur. Onu tutub gedin. Sizi (Allahın) yolundan sapdıracaq yollara uymayın!...” (Əl-Ənam, 153)

“Allah və Onun Peyğəmbərinə itaət edin. Bir-birinizlə çəkişməyin, yoxsa qorxub zəifləyər və gücdən düşərsiniz. Səbr edin!...” (Əl-Ənfal, 46)

“(Allah tərəfindən) açıq-aydın dəlillər gəldikdən sonra, bir-birindən ayrılan və ixtilaf törədən şəxslər kimi olmayın!...” (Ali-İmran, 105)

Deməli, bizi bizdən daha yaxşı tanıyan uca Rəbbimiz dünyada xoşbəxt yaşamağımız üçün gözəl qaydalar qoy-

muşdur. Əcəba, biz bu əvəzsiz həyat düsturlarına nə zaman əməl edəcəyik?..

Bir-birimizi nə qədər günahlandıracağıq? Həmişə özümüzün haqlı olduğumuz zənnindən nə zaman qurtulacağıq? Bu dünyada bizdən başqa insanların da yaşadıklarının fərfinə niyə varmırıq? Birlik və bərabərliyə nə üçün can atmırıq? İnsanları yaxınlaşdırmağa, cəmiyyəti birləşdirməyə, İslamı gurlaşdırmağa nə üçün səy göstərmirik?

Etiraf etmək lazımdır ki, bizdə bir hal var. O hal ki, bizi içindən çıxılmaz vəziyyətə salıb...

Bu gün İslam dünyasında hökm sürən təfriqəçiliyin bir çox səbəbi vardır. Bunlardan bir neçəsinə radikal islamçılıq, fanatizmə aparan məzhəb təəssübkeşliyi, milliyyətçilik və ya qövmiyyətçiliyi misal verə bilərik.

Müsəlmanların birliyini necə təmin etmək olar?

Bu barədə Professor Yusif əl-Qərdavinin çox mühüm təsbitləri var. O, deyir:

Müasir zamanımızda bu məsələ ilə bağlı bir çox çətinliklər var. Ancaq bu çətinliklərin dəf edilməsi imkansız deyil. Bu mənada tədrici bir üsuldən istifadə edilə bilər. İlk olaraq mədəniyyətlərin bir-birinə yaxınlaşdırılması ilə bir addım atıla bilər. İqtisadi sahədə əlaqələr gücləndirilə bilər. Rabitə və mətbuat sahəsindəki iş birliyi ilə İslam ölkələri xalqları bir-birləri haqqında daha doğru xəbərlər əldə edə bilərlər. Hər sahədə həmkarlıq edərək çox güclü əlaqələr qurmaq olar. Bu cür yaxınlaşmalar həmrəyliyə irəliləmə mərhələsində də birliyə çevrilə bilər.

Bir-birimizi nə qədər günahlandıracağıq? Həmişə özümüzün haqlı olduğumuz zənnindən nə zaman qurtulacağıq? Bu dünyada bizdən başqa insanların da yaşadıklarının fərfinə niyə varmırıq? Birlik və bərabərliyə nə üçün can atmırıq? İnsanları yaxınlaşdırmağa, cəmiyyəti birləşdirməyə, İslamı gurlaşdırmağa nə üçün səy göstərmirik?

“Vətən Qardaşlığı”

Vətəni paylaşan insanlar arasında bir bağ meydana gəlir. Buna “vətən qardaşlığı” deyə bilərik. Demək olar ki, hər bir vətəndaş digərinin qardaşıdır. Bu qardaşlıq o vətənin fərdləri arasında köməkləşmə və həmrəylik hüququnu lazımlı hala gətirir.

Bəziləri qardaşlığın ancaq “**din qardaşlığı**” ilə mümkün ola biləcəyi, bu mənada başqa “**qardaşlığın**” imkansız olacağı düşüncəsi ilə bu “**qardaşlıq**” məfhumuna, qarşı çıxırlar. Ancaq mən, “Həqiqətən, möminlər (dində) qardaşlardır...” (əl-Hucurat, 10) ayəsinin Peyğəmbərimizin “**Müsəlman müsəlmanın qardaşıdır**” şəklində olan və buna bənzər ayə və hədislərin “vətən qardaşlığı, insanlıq qardaşlığı” kimi digər başqa “qardaşlıqlara” mane olmayacağı qənaətinə gəlməliyəm. (Altınoluk jurnalı, Dekabr 2007)

Bu dünya hamıya yetər. İnsanlar davalaşı, ayrılığı tərək edib qardaşlığa doğru yol tutub müsəlman kimi yaşamalı, əməlisaleh işlər görməlidirlər. Çünki ayeyi-kərimədə buyrulur:

“Ey insanlar! Biz sizi bir kişi və bir qadındən (Adəm və Həvvadan) yaratdıq. Sonra bir-birinizi tanıyasınız deyə, sizi xalqlara və qəbilələrə ayırdıq. Allah yanında ən hörmətli olanınız Allahdan ən çox qorxanınızdır (pis əməllərdən ən çox çəkinəninizdir). Həqiqətən, Allah (hər şeyi) biləndir, (hər şeydən) xəbərdardır.”

(əl-Hucurat, 13)

İBRƏT İSTƏYƏN VARMİ?

Utanmaq duyğusu

Əbu Hənifə həzrətləri bir gün getdiyi hamamda çıpaq çimən bir adam görür. Tez gözlərini yumur və əlini gəzdirərək su qabını axtarmağa başlayır. Bunu görən çıpaq adam yerdən su qabını alaraq imama uzadır və: Ey İmam gözlərini nə vaxt itirdin? deyir. Əbu Hənifə belə cavab verir:

Sən həya duyğularını itirdiyin vaxt!

Geri dönə bilməyəcəyiniz gün

Allah dostlarından biri qəbiristanlıqdan geri gələn tələbəindən:

Haradan gəlirsən? -deyə soruşdu. Tələbə qəbiristanlıqdan gəldiyini söyləyincə, o Allah dostu alim ona bu düşündürücü sözü söylədi:

Bax, bu dəfə oradan döndün. Amma unutma ki, qəbiristanlığa gedib geri dönməyəcəyiniz bir gün də var. (Cənazəni apararkən sus və dərin-dərin düşün. Gedən adam bu dünyadan nə apardı, gedəcəyi yerdə onu hansı sürprizlər gözləyir?)

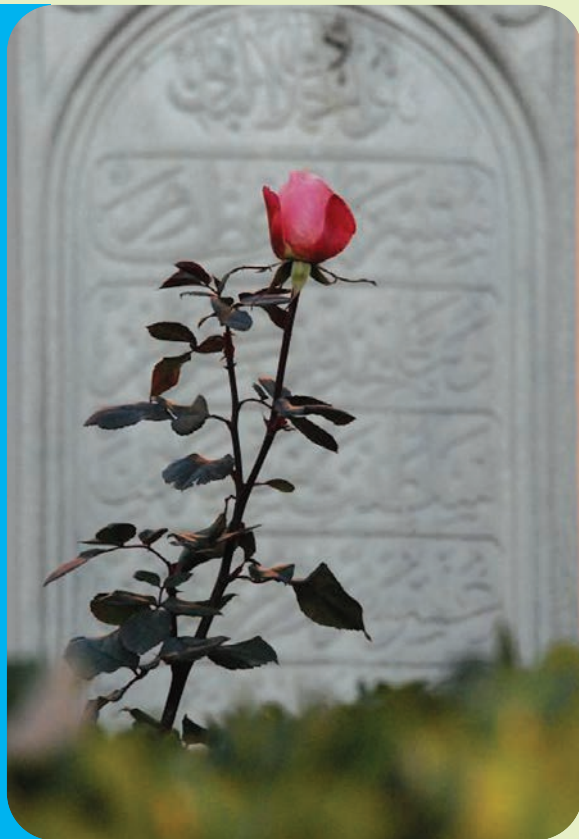

Ölümü niyə sevmirik?

Əməvi xəlifəsi Süleyman b. Abdül-məlik, İslam böyüklərindən Əbu Hazmdan:

Əy Ebu Hazm! Biz niyə ölümü sevmirik? –deyə soruşdu. Əbu Hazm ona belə cavab verdi:

Çünki siz axirətinizi xarab edib dünyanızı təmir etmisiniz. Əlbəttə heç kim təmir edilmiş yerdən xarabalığa getmək istəməz.

Özünü üstün sayma!

Abdullah b. Abbas:

Gördüyüm heç kəsdən özümü üstün tutmadım.

Özümdən yaşlı birini gördükdə, “Bu məndən çox yaşamış, çox ibadət etmiş və çox xidmət etmişdir” –deyə düşündüm. Özümdən kiçik birini gördükdə isə, “Bunun yaşı azdır günahı azdır, mən çox yaşamış və çox günah işləmiş ola bilərəm” –deyə düşündüm.

Həmyaşdılarımı görüncə öz günahlarımı xatırlayıram. Onların isə görünən bir günahı olmadığını düşünərək onları da özümdən üstün sayıram.

Volterin Şərqə qərəzli baxışı və böhtanı

Volterin “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” əsərinin bir nüsxəsini dünya xristianlığının atası- Papa XIV Benediktə hədiyyə göndərdiyi də tarixi həqiqətdir. Papanın bu əsəri böyük maraqla oxuyub onun müəllifini öz portreti həkk olunmuş qızıl medalla təltif etdiyi isə ədəbiyyat adamlarına yaxşı məlumdur.

Maarifçilik dövrü fransız ədəbiyyatının çox məşhur ədiblərindən biri, 84 il ömür sürən Mari Fransua Arue Volter (1694-1778) müqəddəs kitabımız Qurani: “... hüquqşünaslığın sistemə salınmış qanunlar külliyyatı” adlandırsa da “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” əsəri ilə Şərq sivilizasiyasına qarşıdurma mövqeyində dayanmışdır.

“... Təkbaşına bu nəhəng, dəhşətli dünyaya, istismarçı, narahat cəmiyyətə müharibə elan edib döyüşməyi qərara alan” Volter yazıçı təxəyyülü ilə istinad etdiyi həqiqətlərə yalan, böhtan libası geyindirmişdir. Buna nə dərəcədə inanmaq olar? Mənim aləmində Volterin Peyğəmbərimizin adı ilə “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” sərlövhəli məşhur pyesinin (1741) səslənişində Şərq (müsəlman) dünyasına bir laqeydlik, yaxud istehza vardır. Bunu açıq-aydın görmək mümkündür. Müttəfəkkir bir yazarımızın “Fanatizm, yaxud İsa Peyğəmbər” adı altında əsər yazması özü adın qoyulmasında bunun istehza, rixşənd olduğunu ifadə edərdi.

Ölümqabağı vəsiyyətinə dini mərasim və keşiş olmadan dəfn olunmasını söyləyən Volter ömrü boyu həmin dövrdə fransız xalqının idarəçiliyində hakim qüvvəyə çevrilən

kilsəyə, onun amansız, hiyləgər zülm və istismarına qarşı çıxmışdı. Bunu biz də inkar etmirik. Həqiqətə qara yaxmaq ən böyük günahdır.

Əgər Volter doğrudan da üsyankar və vətəninini sevən bir vətəndaş, qeyrətli yazıçı olsaydı, onda İslam dünyasının Peyğəmbərini “məsxərə” hədəfinə çevirməzdi. Sadəcə olaraq, birbaşa Fransanın katolik kilsəsinə etirazını bildirərdi. Bu, açıq-aydın şəkildə Şərq sivilizasiyasına, İslam tarixinə və mədəniyyətinə atılan böhtandır.

İlk dəfə tamaşaya qoyulan faciənin ertəsi günü böyük partlayış oldu. Bu faciənin İslama deyil, xristianlığa qarşı hücum olduğu bilinmişdir. Heç bir pak, təmiz vicdanlı dünya vətəndaşı özünün, yaxud digər ölkələrin nə dininə, nə də onun peyğəmbərlərinə qarşıdurma mövqeyində olmağa can atmamalıdır. Bunu bizə müqəddəs Quran ayələrinin ümumi əxlaqi məntiqi təlqin edir. Amma bir çox alimlər Volterin belə bir vasitəyə əl atmaq məcburiyyətində qaldığını göstərir.

Volterin “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” əsərinin bir nüsxəsini dünya xristianlığının atası- Papa XIV Benediktə hədiyyə göndərdiyi də tarixi həqiqətdir. Papanın bu əsəri böyük maraqla oxuyub onun müəllifini öz portreti həkk olunmuş qızıl medalla təltif etdiyi isə ədəbiyyat adamlarına yaxşı məlumdur.

Lakin dramaturq bu əsəri yazmağının əsas səbəbini onda “insana məhəbbət və fanatizmə nifrət”lə bağlı olduğunu bəyan etmişdir. Onun əsərinin əsas süjet xətti haqqında aşağıdakı məktubundan bir parça aydın fikir yaradır:

“Fanatizmin (yaxud Məhəmməd peyğəmbərin) təsiri altına düşmüş bir gənc, onu həddən çox sevən atasını qanına qəltan edir

və bununla Allaha xidmət göstərdiyini düşünür. Lakin qatil olduğu onun heç yadına düşmür. Bu cinayəti törətməyə isə onu kinli və yalançı bir adam (Məhəmməd Peyğəmbər) göndərir və mükafat olaraq ona sonsuz məhəbbət vəd edir.”

Bu böhtan və təfriqə məramlı söz də, əsərin özü də fransız dramaturqunun Qərbi Avropaya yox, İslama ünvanlanmış qərəzçiliyini və nifrətini ifadə edir.

Qərbi Avropa mədəniyyəti və ədəbiyyatı tarixində Volterin qələmə aldığı “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” faciəsi əslində Şərq (İslam) dünyasına və birbaşa müqəddəs Peyğəmbərimizə qarşı başlanan ilk mənəvi səlib yürüşüdür. Və indiki dövrümüzdə həmin ilk sistemli və qərəzli yürüş Qərb ölkələrində, xüsusilə Danimarkada və Hollandiyada davam etdirilir. Çox dəyərli alimimiz, fransız mədəniyyətinin və ədəbiyyatının dərin bilicisi professor Qorxmaz Həsioğlu ilə söhbətlərimdə fikrimin təsdiqini tapdım. Təbii ki, Volter bütün həyatı, yaradıcılığı ilə Allahsız olmuşdur. Bir tərəfdən isə onun xristianlıq adından İslamın mənəvi dünyasına, Məhəmməd Peyğəmbərin nurlu, xeyirxah həyat yoluna və əməllərinə qarşı kinli, qərəzli mövqeyi nəinki əsərin adı, eləcə də faciəsinin məzmun-mündəricəsində aydın bədii ifadəsini tapmışdır. İngilis ədəbiyyatının “dan ulduzu” kimi dəyərləndirilən Allahsız Kristafor Marlo (1564-1593) kimi fransız yazıçısının mövqeyi, mənəviyyatsızlığı indi ədəbiyyat tarixinin səhifələrində qara ləkə kimi qalır. Və bu ləkə tariximizin səhifələrində gələcək nəsillərə Volterin qərəzli sözü və özü barədə bu fikirləri bir daha yada salacaqdır.

Qərbi Avropa mədəniyyəti və ədəbiyyatı tarixində Volterin qələmə aldığı “Fanatizm, yaxud Məhəmməd” faciəsi əslində Şərq (İslam) dünyasına və birbaşa müqəddəs Peyğəmbərimizə qarşı başlanan ilk mənəvi səlib yürüşüdür. Və indiki dövrümüzdə həmin ilk sistemli və qərəzli yürüş Qərb ölkələrində, xüsusilə Danimarkada və Hollandiyada davam etdirilir.

Qərzi-Həsən Allaha Borc Vermək

Dr. Mehman İSMAYILOV
mehman_78@hotmail.com

“Əgər sizə borclu olan şəxs çətin vəziyyətdə olarsa, ona vəziyyəti yaxşılaşincaya qədər möhlət verin! Əgər bilmək istəyirsinizsə, (borcu) ona sədəqə olaraq bağışlamağınız daha yaxşıdır!” (əl-Bəqərə, 280)

Qərzi-həsən maddi və mənəvi qarşılıq gözləmədən sırf Allah rızası üçün bir insanın başqa bir insana ehtiyacı olduqda əşya, mal və nəqd pulu borc verməsidir.

Qurani-Kərimdə məcazi olaraq Allaha gözəl bir şəkildə borc (qərzi-həsən) verən şəxsə bunun qat-qat artığının ödəniləcəyi xəbər verilir:

“Allah yolunda (könül xoşluğu ilə halal maldan) yaxşı borc verən kimdir ki, (Allah da) onun mü kafatını (əvəzini) qat-qat artırsın?!” (əl-Bəqərə, 245)

Allahın çıxmasını təqdir etmədiyi bir can necə ki, sahibi illərlə müharibə meydanında döyüşlərdə iştirak etsə belə, bədənindən çıxmazsa (yəni müharibədə ölməzsə) mal da belədir. Allah yolunda xərcəndi deyə yox olmaz. O, Allaha verilmiş qarşılıqsız borcdur. Allah təala ondan qat-qat artığını geri verər. Yəni dünyada mal, bərəkət, xoşbəxtlik şəklində, axirətdə isə yenə xoşbəxtlik, cənnət neməti və Allaha yaxınlıq dərəcəsi olaraq qarşılığını verər.

Quranda qərzi-həsənin, faizi qadağan edən ayələrdən sonra gəlməsi, onun faizə alternativ olduğunu göstərir. Kasıbları istismar etmə əsasına dayanan faizin yerini, qardaşlıq duyğuları ilə bəslənən qərzi-həsənin alması toplumda sevgi və yardımlaşma şüurunu yerləşdirir. Ancaq unudulmamalıdır ki, borc alan şəxs vaxtı çatanda borcu ödəməli, qarşı tərəfin gözəl niyyətindən sui-istifadə etməməlidir.

Maidə surəsində də:

“Allaha (Allah yolunda) gözəl bir borc (sədəqə) versəniz, əlbəttə, günahlarınızın üstünü örtər və sizi (ağacları) altından çaylar axan cənnətlərə daxil edərim.” (əl-Maidə, 12) buyurularaq Allah yolunda borc verənlərin günahlarının üstünün örtüləcəyi bildirilir.

Bir sədəqənin qərzi-həsən vəsfini qazana bilməsi üçün halal maldan, malın ən yaxşısından, açıqdan verilməsi caiz olmaqla birlikdə gizli olaraq, borc verilən şəxsə minnət qoymadan və sırf Allah rızası üçün verilməsi lazımdır.

Quranda qərzi-həsənin, faizi qadağan edən ayələrdən sonra gəlməsi, onun faizə alternativ olduğunu göstərir. Kasıbları istismar etmə əsasına dayanan faizin yerini, qardaşlıq duyğuları ilə bəslənən qərzi-həsənin alması toplumda sevgi və yardımlaşma şüurunu yerləşdirir. Ancaq unudulmamalıdır ki, borc alan şəxs vaxtı çatanda borcu ödəməli, qarşı tərəfin gözəl niyyətindən sui-istifadə etməməlidir. Borc verən şəxsin də, borclunun həqiqətən çətin vəziyyətdə olduğunu gördükdə, borcun qaytarılmasını təxirə salması, hətta borcu tamamilə silməsi, Quranın bizə bildirdiyi fəzilət əsaslarındandır. Belə ki, Quran bu haqda buyurur:

“Əgər sizə borclu olan şəxs çətin vəziyyətdə

olarsa, ona vəziyyəti yaxşılaşdıncaya qədər möhlət verin! Əgər bilmək istəyirsinizsə, (borcu) ona sədəqə olaraq bağışlamağınız daha yaxşıdır!” (əl-Bəqərə, 280)

Ayədəki prinsiplər toplumda birlik və bərabərliyin qorunmasında çox önəmli yerə sahibdirlər.

Hədislərdə də qərzi-həsən mövzusu üzərində çox durulmuşdur. Bir hədisdə sədəqəyə on qat savab verildiyi halda borc verməyə on səkkiz qat savab verildiyi (*Ibn Macə, Sadaqat 19*) bildirilmişdir.

Qərzi-həsən, mənəfəət düşünmədən, xeyir üçün borc vermək olduğundan, borc vermək istəyən kəs, borcu ehtiyacı olan yaxşı bir müsəlmana verməlidir. Borc verən müsəlman bu hərəkəti ilə cəmiyyətdə hər yöndən fayda vermiş olur. Beləliklə cəmiyyətin iqtisadi və sosial təməlləri arasında əlaqə qurulur, insanlar iqtisadi həyatda dürrüst olmağa çalışırlar.

Nəticə olaraq deyə bilərik ki qərzi-həsən müəssisəsi siniflərarası barışın təminatıdır. Zənginlər ilə ehtiyac içində olan kasıbları bir-birinə yaxınlaşdıran, aralarında sevgi və hörməti yerləşdirən və ictimai barışın təminində böyük rol oynayan çox faydalı və xeyirli bir qurumdur.

Azərbaycan Türk uşaq ədəbiyyatı və uşaq tərbiyəsi

“Əgər hər kəs millətinin və dininin şəriətini qorumaq istəyirsə, təlim və tərbiyə almalıdır.” Azərbaycanın tanınmış pedaqoqu, professor Fikrət Seyidovun yaxın zamanlarda nəşr olunmuş “Uşaq ədəbiyyatında tərbiyə məsələləri (XIX-XX əsrlər)” adlı çox dəyərli kitabını vərəqləyəndə bu fikrin həqiqətinə inandım. Və əmin oldum ki, hər bir xalqın, millətin ədəb-irfana gedən yolu onun körpə uşaqlarının ana laylasından, onların bağça, məktəb illərində öyrəndikləri əxlaqi-estetik, dini meyarları özündə cəmləşdirən uşaq ədəbiyyatından başlayır.

XXI əsrin səkkizinci ilində Azərbaycan türk dünyasının uşaqlarının taleyüklü problemlərini düşünərkən XIX və XX əsrlərdə yaşayıb-yaradan söz, sənət adamlarının bu sahədə gördükləri işləri qeyd etdiyim araşdırmanın səhifələrində görməkdən, oxu-

maqdan məmnun oldum. Prof. F. Seyidov əldə etdiyi mənbə və qaynaqlar əsasında böyük maarifçi, pedaqoq və yazarların yaradıcılığına nəzər salaraq onların ortaya qoyduğu uşaq ədəbiyyatına istinad edərək indi məktəblərimizdə uşaq ədəbiyyatı nümunələrinin seçiminə xüsusi diqqət yetirməyi tövsiyə etmişdir. Əlbəttə, bu çox vacib və əhəmiyyətli məsələdir.

Unutmaq olmaz ki, ədəbi-ictimai mühitimizin çox yaxşı tanıdığı M. Mahmudbəyov, Abbas Səhhət, Fərhad Ağazadə, Firudin Köçərli, Rəşid bəy Əfəndiyev, Nəriman Nərimanov, M. Tağı Sidqi kimi ədib və şairlərimizin uşaqlar üçün yazdıqları əsərlərin yeni hazırlanan məktəb dərsliklərinə daxil edilməsinə böyük ehtiyac vardır. Bu baxımdan müəllifin haqlı iradının dərslik müəllifləri tərəfindən nəzərə alınması işin xeyrinə olardı.

XIX əsr Azərbaycan maarifinin, xüsusilə

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda nəşr olunan “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb” adlı jurnallarda çap olunan uşaq ədəbiyyatı nümunələri yeni insan nəslinin tərbiyəsində mühüm rol oynamışdır. Bu jurnallarda adları yuxarıda qeyd olunan tanınmış söz, sənət adamları gələcəyin nurlu, işıqlı insanların yetişməsində təhsilin güc-qüdrətinə, onun insan həyatında mühüm roluna böyük dəyər vermişlər.

Naxçıvanda xalqın maariflənməsinin, gözəl uşaq ədəbiyyatının yaradılmasının tanınmış nümayəndələrindən olan M. Tağı Sidqinin (1854-1903) uşaqlar haqqında yazdığı bir şeirində oxuyuruq:

*Nə qədər ki, var aləmdə fürsət,
Dərsinə eylə hər zaman diqqət.
...Ömrünü məsrəf eylə bir neçə il
Ta ki, təhsil elə bir neçə dil.
Rusi, farsı, türki, ərəbi
Bunları bilmək artırır ədəbi.*

Dillərin öyrənilməsi ilə uşaqlarımızın dünya görüşünün artmasını, onların dünyada baş verən hadisələrə vaqif olmalarını təlqin edən bu böyük maarifçinin yaradıcılığını bir cümlə ilə ifadə etmək çətindir. Müəllifin “Kəblə Nəsir” adlı poemasında çox avam bir adamın başına gələn əhvalatlar incə yumor ilə irili-xırdalı bütün oxucuları dərinlən düşündürür.

XIX əsrin sonu və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda nəşr olunan “Dəbistan”, “Rəhbər”, “Məktəb” adlı jurnallarda çap olunan uşaq ədəbiyyatı nümunələri yeni insan nəslinin tərbiyəsində mühüm rol oynamışdır. Bu jurnallarda adları yuxarıda qeyd olunan tanınmış söz, sənət adamları gələcəyin nurlu, işıqlı insanların yetişməsində təhsilin güc-qüdrətinə, onun insan həyatında mühüm roluna böyük dəyər vermişlər.

“Məktəb” jurnalında (1912, №13) görkəmli Azərbaycan şairi Hüseyn Cavidin “Bir qız” adlı şeirində insan mənəviyyatının zənginliyinə dair poetik dialoq xüsusilə diqqəti cəlb edir:

— Quzum, yavrum! Adın nədir?

— Gülbahar.

— Pəki, sən anan, baban varmı?

— Var.

— Nasıl, zənginmidir baban?

— Əvət, zəngin, bəyzadə...

— Öylə isə, geydiyin geyim neçin böylə sadə?

Yoxmu sən incilərin, altun bilərziklərin?

Söylə, yavrum! Heç sıxılma...

— Var əfəndim, var... lakin

Müəlliməm hər gün söylər, onların yox qiyməti,

Bir qızın ancaq bilgidir, təmizlikdir ziynəti...

İnsan zəkasının ən gözəl söz incisi həmişə insanlara rahatlıq, yaşamaq üçün güc-təpər gətirmişdir. Su kimi sözün də insanın yaşamaq eşqinə gətirdiyi güc-qüdrət, ilham dünyanın insanlara bəxş etdiyi inci və mirvarilərə bənzəyir.

Uşaq ədəbiyyatı yarandığı gündən uşaqların gələcək həyat yoluna düşən bir işığa bənzəyir. Bu gün də həmin ədəbiyyatın daha uğurlu nümayəndələrini yaradan yazarlar, eləcə də məktəblilərə ana dili dərslərlərinin tərtibçiləri keçmişin bizə miras qalan yadigarlarından sükutla keçməməlidirlər. Ona görə ki, yaxın-uzaq keçmişin yazarlarının uşaqlara həsr etdikləri söz mülkündə uşaq tərbiyəsi məsələləri möhtəşəm bir sarayın sütunlarını xatırladır.

* Serap Maqill Bakıdakı Qafqaz Universitetinin doktorantıdır. Hazırda Böyük Britaniyada, Londonda “Oxford Vision Education” məktəbində ingilis dili müəllimi kimi çalışır.

Şuşadan İSTANBULA UZANAN YOLLAR

Hər kəsə bir ləqəb verməyi xoşlayan bəməzə şuşalılar ona da bir ləqəb verirlər – “Firəng Əhməd”. Lakin mübarizələr və böyük ideyalar üçün doğulmuş “Firəng Əhməd”ə Şuşa mühiti çox dar gəlir, ona geniş auditoriya və kütlələrin eşidə biləcəyi tribuna lazım idi.

*Nəsibi xuni-dildir bu fəna mülkündə əhrarın
Əcayib? Bir müəmmamı, bu tilsimxanə bilməm ki?!*

Zaman – XIX yüzilliyin 90-94-cü illəri.

Məkan – Parisin qəhvəxanalarından biri.

İştirakçılar-Əksəriyyəti fransızlar, bir neçə qeyri-millətə nümayəndəsi, o cümlədən 2 gənc türk.

Bir fransız ağzı köpüklənə-köpüklənə türklərin əleyhinə artıq-əskik danışır. Həqarətə dözməyən türklərdən biri ayağa qalxır. Fransızın həqarətinə həqarətlə cavab verir. Münaqişə böyüyür və fransız türkü duelə çağırır. Qaydalara görə duel şərtlərini müəyyənləşdirmək türkün üzərinə düşür. Ömründə əlinə tapança almayan türk bu duelin ölümü ilə nəticələncəyini bilsə də geri çəkilmir, duel dəvətini qəbul edərək şərtlərini elan edir. 2 metr aralı dayanandan sonra hərə bir addım irəli gələrək döş-döşə vuruşacaqlarını bildirir. Təbii ki, ölümü gözünün qabağına alan, ölərkən öldürməyi də düşünən türkün cəsarətindən qorxuya düşən fransız dueldən əl çəkir...

Ölümdən çəkinməyərək düşmənlə döş-döşə gəlib mübarizə aparmağı o hələ uşaq yaşlarında, Şuşa gimnaziyasında oxuyanda öyrənmişdi. Gimnaziya təhsil alan yüzlərlə erməni uşağının təhqirlərinə, vəhşiliklərinə sinə gərmiş, onunla oxuyan digər 4 türk-azərbaycanlı yaşadlarından

fərqli olaraq təhsili yarımçıq qoyub gimnaziyanı tərk etməmiş və gimnaziyanı bitirən yeganə türk olmuşdu.

Avropanın mərkəzində mənsub olduğu xalqı təhqir edən avropalını susmağa məcbur edən, onu öz yerində oturtmağı bacaran bu dəliqanlı türkü təxminən 100 il sonra öz Azərbaycan oxucusuna belə təqdim edirdi rus imperiyasının sifarişlə tarix yazan həmvətənləri:

“Ağayev Əhməd bəy Mirzə Həsən oğlu, Ağaoğlu Azərbaycan burjuaziyasının ideoloqlarından biri. Ə. Ağayev “Həyat”, “İrşad”, “Kaspi”, “Tərəqqi” qəzetlərində ədəbi-tənqidi və publisist məqalələrlə çıxış etmiş, panislamist və pantürkist ideyaları təbliğ etmiş, inqilabi hərəkata və proletar beynəlmiləçiliyinə qarşı çıxmışdır. Birinci dünya müharibəsi dövründə işğalçılıq məqsədi ilə Zaqafqaziya soxulmuş Türkiyə ordusunda siyasi müşavir idi...” (A.S.E, c. 1, səh-96)

Ötən yüzilliyin əvvəllərində xalqın milli şüurunun oyanmasında əvəzsiz xidmətləri olan, ermənilərlə aparılan mücadilənin, istiqlal savaşının ön sıralarında gedən, sovet təbliğatı nəticəsində unudulan, yaddaşlardan silinən Ə. Ağayevin mübarizələrlə dolu ömür kitabının fraqmentləri ilə tanış olmaq üçün gəlin o kitabın bəzi səhifələrini bərabər oxuyaq:

...1869-cu ildə Şuşada doğulan Ə. Ağayev Şuşa gimnaziyasında oxuya-oxuya babası və atasından ilahiyyat elmlərini, ərəb və fars dillərini mükəmməl öyrənir. 1887-ci ildə təhsilini davam etdirmək üçün Peterburqa yola düşür. Texnologiya İnstitutuna qəbul olmaq üçün imtahan verir və sonuncu imtahandan kəsilir. Ancaq oxumaq fikrindən əl çəkmir və atasının yolladığı 150 manatdan qalan 60 manatla Parisə yollanır.

Ə. Ağayev artıq 1888-ci ildə Sarbonna Universitetinin Ali Hüquq Məktəbinin tələbəsi idi. Eyni zamanda universitetin Şərq Dilləri Məktəbində də mühazirələr dinləyirdi.

Əhməd Ağayevin Paris həyatında ən mühüm hadisə şübhəsiz ki, İslam birliyinin təşəbbüskarı, görkəmli mütəfəkkir, Azərbaycan əsilli Şeyx Cəmaləddin Əfqani (1837/38-1897) ilə görüşü olur. Əhməd bəyin sadə otağında qalan C. Əfqani ilə olan söhbətlər fitrətində rüşeym halında olan İslam birliyi və turançılıq ideyalarını daha da inkişaf etdirir.

1890-cı ildən etibarən Parisdə nəşr olunan müxtəlif qəzet və jurnallarda Azərbaycan tarixi, ədəbiyyatı və mədəniyyəti haqqında silsilə məqalələrlə çıxış edir...

...1894-cü ildə atasının ölüm xəbərini alaraq İstanbuldan keçərək vətənə qayıdır.

Üç il Şuşada qalan Əhməd bəy mütərəqqi ideyaları həmyerliləri arasında yaymağa çalışır. Xalqın milli özünüdərkinə nail olmaq istəyir. Hər kəsə bir ləqəb verməyi xoşlayan bəmərə Şuşalılar ona da bir ləqəb verirlər – “Firəng Əhməd”. Lakin mübarizələr və böyük ideyalar üçün doğulmuş “Firəng Əhməd”ə Şuşa mühiti çox dar gəlir, ona geniş auditoriya və kütlələrin eşidə biləcəyi tribuna lazım idi.

...1897-ci ildə Bakıya köçən Əhməd bəyə bu tribunanı Hacı Zeynalabdin Tağıyev verir. Əvvəlcə Hacınin vəsaiti ilə nəşr olunan “Kaspi”, daha sonra isə “Həyat” (1905) qəzetlərinin redaktorlarından biri olur. Öz kəskin məqalələri ilə oxucunu ayılmağa çalışır. O, türkçülüyn ideoloqlarının banisi olan həmməsləki Əlibəy Hüseynzadə ilə bərabər dünya türklərinin mədəni, mənəvi birliyi məsələlərindən yazır və bu birliyin gerçəkləşməsi üçün yorulmadan mübarizə aparırdı.

...1905-ci ildə rus imperiyasının hakim dairələrində Qafqaz Sensura İdarəsinin erməni senzorları Kişmişyev və Qaraxanovun sayəsində Əhməd bəyi qatı panislamist və pantürkist kimi tanıyırdılar. Lakin bütün bunlar Əhməd bəyi yolundan döndərə bilmirdi. Əksinə, milli

Əhməd Ağayevin Paris həyatında ən mühüm hadisə şübhəsiz ki, İslam birliyinin təşəbbüskarı, görkəmli mütəfəkkir, Azərbaycan əsilli Şeyx Cəmaləddin Əfqani (1837/38-1897) ilə görüşü olur. Əhməd bəyin sadə otağında qalan C. Əfqani ilə olan söhbətlər fitrətində rüşeym halında olan İslam birliyi və turançılıq ideyalarını daha da inkişaf etdirir.

marqları hər şeydən üstün tutan Əhməd bəy Bakının neftli torpaqlarının xarici konsessiyalara verilməsinin qarşısını almaq üçün 2 dəfə Peterburqa getmiş və II Nikolayla görüşmüşdü. 1905-1907-ci illərdə Rusiya müsəlmanlarının Nijni Novqorod və Moskvada keçirilən I-III qurultayının fəal təşkilatçılarından biri idi.

1905-1906-cı illərdə ermənilərin Qafqazda törətdikləri qanlı qarşıdurmalar zamanı yaranan münaqişələri nizama salmaq üçün Tiflisə, Qafqaz canişinliyinə göndərilən 9 nəfərlik nümayəndə heyətində əsas söz sahibi, ittihamçı yenə də Əhməd bəy Ağayev idi. O, bu münaqişədə imperiyanın ikiüzlü siyasət yürütdüyünü, rus hakimiyyət dairəsinin bəzən təhrikçi, bəzən seyrçi mövqe tutduğunu, hətta erməniləri dəstəklədiyini gördüyü üçün canişinin simasında rus imperiyasından tələb edirdi:

“İndi ki, belədir, indi ki, bir müsəlləh partiya (Daşnaksütyun – yaranma tarixi 1890) on beş ildən bəridir təşkil olunub və hökumət adamları bilib də nəinki əlac etməyir, bəlkə onlarla həmrəydir. Bizim istər hakimiyyətdən, istərsə də ermənilərdən belə bir partiyanın aradan götürülməyini təmənnə etməyimiz faydasızdır. Biz ancaq özümüz öz əlacımızı etməliyik... Bir hökumət ki, bir tərəfdən belə işlərə dözü, görək o biri tərəfdən də dözə...”

Qafqaz canişinliyindəki danışıqlar təxminən səksən il sonra yenə də oldu. Bu dəfə məkan və iştirakçılar dəyişdi. Canişini M. Qorbaçov, Tiflisi Kreml əvəz etdi. Ssenari eyni idi, lakin Azərbaycan nümayəndə heyətində Ə. Ağayev kimi mübarizlər, kəfəni əyninə geyənlər yox idi. Ona görə də azərbaycanlıların əlində olan ov tüfənglərini alıb, erməniləri ən müasir silahlarla silahlandırdılar. O “qanlı sənələr”də itkilərə baxmayaraq bir qarış da torpağı işğal olmayan vətən torpağının 20% -i işğal olundu.

Deyirlər tarix təkrar olur. Əgər tarixdən ibrət alsaydıq, əcdadını dananların, yalanları yayanların, xalqlar dostluğundan dəm vuranların, “Yoldaş Azərbaycan, Hinger Hayestan” deyənlərin sözünə inanmasaydıq görəsən tarix təkrar olardı mı? Mərhum Mehmed Akif Ersoy bu barədə çox gözəl deyir:

Tarixi “təkrür” deyə tərif ediyolar

Hiç ibrət alınsaydı təkrürümü edərdi?

Nə isə... Qayıdaq ötənlərə, XX əsrin əvvəllərinə. Danışıqlardan sonra sözün həqiqi mənasında qollarını çirməleyib daha amansız mübarizəyə başlayır Əhməd bəy. O, bilir ki, quldurla öz dilində danışmaq lazımdır. Xalqı silahlandırmaq, ona şərəfini, namusunu, ailəsini, yurdunu qorumağı öyrətmək lazımdır. Bu məqsədlə 1906-cı ildə Ə. Ağayev, K. Mehmandarov, Ə. Rəfibəyov, B. Cavanşir və başqalarının iştirakı ilə “Difai” partiyası yaradıldı. Görək “başbilənlərimiz” özünü “Qafqaz Ümummüsəlman Müdafiə Komitəsi” adlandıran bu partiyanın misilsiz xidmətlərini necə dəyərləndiriblər:

“Difai – (ərəbcə müdafiə) Azərbaycan burjua-mülkədar ziyalılarının (?) tacirlərinin və qismən də bəylərin əksinqilabi millətçi partiyası... Onun məqsədi müsəlmanları daşnakların həmlələrindən qorumaq pərdəsi altında millətçilik ideyalarını yaymaq idi.” (A.S.E, c. III, səh-478)

Görəsən hər şeyi öz adı ilə çağırmağı, olduğu kimi deməyi və yazmağı nə vaxt öyrənəcəyik?

1908-ci ildən başlayaraq Ə. Ağayevə qarşı təqiblər və təzyiqlər durmadan artır və canişin onun həbs edilib Sibirə sürgünə göndərilməsi üçün əmr verir. Ə. Ağayev 1909-cu ilin ortalarında Türkiyəyə-İstanbula gedir. Artıq o, Əhməd bəy Ağayev yox, Əhməd bəy Ağa oğludur. Lakin dəyişən təkcə soyadıdır. İdeyalarına sadıqlığı, mübarizliyi isə yenə də əvvəlki kimidir. İlk vaxt-

lar maarif müfəttişi kimi fəaliyyət göstərən Ə. Ağaoğlu az sonra Süleymaniyyə kitabxanasına müdir təyin edilir, eyni zamanda İstanbul Darülfünununda rus dili və ədəbiyyatından, türk-moqol tarixi fənlərindən dərs deyir.

...1912-ci ildə Afyon-Qarahisardan Osmanlı Məclisi-Məbusanına (parlamentinə) deputat seçilir.

...1915-ci il. Rusiyadakı qeyri-rus xalqların Lozannadakı konfransında Azərbaycan təmsilçisi kimi çıxış edir.

...1917-ci il. Ə. Hüseynzadə, Y. Akcura, Ə. İbrahimovla birlikdə Rusiya imperiyasındakı türk-müsəlmanların hüquqlarının tapdanması, dini və milli zəmində məruz qaldıqları təzyiqlərlə bağlı ABŞ prezidenti Vudro Vilsona ünvanlanan kollektiv müraciəti imzalayır.

...1918-ci il. Erməni-bolşevik vəhşiliklərinə son qoymaq, Azərbaycanı məhv olmaqdan qurtarmaq üçün Nuru Paşanın komandanlığı ilə gələn Türk ordusunun siyasi müşaviri kimi vətənə qayıdır. İlk Azərbaycan Parlamentinin üzvü seçilir. 1918-ci ilin dekabrında Parlament Ə. Ağaoğlunu Ə. Topçubaşovun rəhbərliyi ilə Paris Sülh Konfransına göndərilən nümayəndə heyətinin tərkibinə daxil edir. Müttəfiq dövlətlərin süni surətdə yaratdıqları viza problemlərinə görə Azərbaycan heyəti İstanbulda qalır. Müttəfiq dövlətlərin İstanbuldakı işğal qüvvələri onu *“gənc türklər”*lə əməkdaşlıqda və erməni qırğınlarının təşkilində təqsirləndirərək həbs edir. Və 1919-cu ilin mayında *“İttihad və tərəqqi”* partiyasının tanınmış üzvləri ilə bərabər Malta adasına sürgün olunur. Sürgündə olarkən Ə. Ağaoğlu Böyük Britaniyanın Ədliyyə nazirinə, Lordlar palatasının sədrinə və b. ünvanlara məktublar yazır: *“... İngilislər dünya miqyasındakı gücləri ilə mənim kimi bir çox müdafiəsiz insanı əzə bilirlər. Lakin bu, İngiltərənin şöhrətinə nə əlavə edəcək? ... Bunları mərhəmət diləmək üçün söyləmirəm... Bağışlanmağı əsla qəbul etmərəm. Mən ədalət istəyirəm.”*

Nəhayət 1921-ci ilin mayında iki illik sürgün həyatı başa çatır və İstanbula qayıdır. N. Nərimanov keçmiş dostuna yüksək vəzifə təklif edərək Bakıya gəlməsini yazır. Ə. Ağaoğlu Nərimanova təşəkkür dolu cavab məktubu yazaraq Türkiyədə qalmasını belə əsaslandırır: *“Türklük bölünmə qəbul etməyən təmdir. Məqsəd ona xidmətdir. Bu xidmət harada edilirsə ora müqəddəsdir.”* Ə.

Ağaoğlu hər zaman, hər yerdə türklüyə xidməti ən ali vəzifə sayırdı. Ona görə də Anadoluda-Qurtuluş Savaşı iştirakçılarının sırasında idi.

Ankaraya döndəndən sonra Mətbuat baş müdiri kimi hökumətin çap-təbliğat siyasətinə rəhbərlik edir. *“Hakimiyyəti-milliyə”* qəzetinin baş redaktoru olur. Böyük Millət Məclisinə Qafqazdan deputat seçilir. Eyni zamanda Ankara Universitetində konstitusiya hüququndan mühazirələr oxuyur. Lakin çox keçmədən keçmiş mübarizə yoldaşlarının bir çoxunun demokratiya və respublikaçılıq ideyalarına ürəkdən bağlanmadıqlarını, şəxsi maraq və mənafeələrini xalqdan və dövlətdən üstün tutduqlarını anlayır və Atatürkə məktub yazmalı olur. Lakin məktub istədiyi effekti vermir. Əksinə, ölkənin ikinci adamı olan İsmət İnönü ilə onsuz da soyuq olan münasibətləri kəskinləşdirib son həddə çatdırır.

1930-cu ildə Ankaradan İstanbula köçən Ə. Ağaoğlu İstanbul Darülfünununda konstitusiya əsaslarından dərs deməyə başlayır.

1932-ci il. Ə. Ağaoğlu *“Axın”* qəzetini təsis edir. *“Axın”*da dərc olunan tənqidi yazılar təkcə siyasi oxucuların deyil, Atatürkün də diqqətini cəlb edir. İstanbula növbəti gəlişlərinin birində Atatürk Ə. Ağaoğlunu yanına çağırır və aralarında xoşagəlməz söhbət olur. Tezliklə qəzet nəşrini dayandırır və Ə. Ağaoğlu 94 lirə təqaüdlə pensiyaya göndərilir. *“Kaspi”dən başlayan “Həyat” “İrsad”a (doğru yola) çatmaq üçün “Tərəqqi” edib 35 il “Axın”a qarşı üzdü və sonda kənara atıldı. Özünün dediyi kimi: “Mənim üçün ən ağır, ən çəkilmez dərd həyatın xaricinə atılaraq məəttəl və seyri durmaqdır.”*

Seyrçi ola bilməzdi və olmadı da. 1939-cu ildə İstanbulda həyatdan köçəndə *“Cümhuriyyət”* qəzetində *“Tanrı dağı”* adlı hekayəsi nəşr olunurdu. Bu yorulmaz mübariz Türk oğlunun Şuşadan başlayıb İstanbulda qurtaran ömür yolunu diqqətlə öyrənməli, ondan ibrət almalıyıq.

SEVGİ ÇİÇƏYİ

Sevgi – Ayağımızın altındakı torpaqdadır. Həyat üçün
 ümidlənən torpaqdakı toxumdadır.
 Sevgi – Hicran oxlarının sancılıb qaldığı sevdalı sinələrdən
 çıxan ahlarda, alovlanan eşqləri daha da atəşləndirən iki
 damlacıq göz yaşlarındadır.
 Səhərləri qucaq-qucaq rəhmət saçan mələklərin qanadında,
 səcdələrdə gül yanaqlara tökülən inci-inci yaşlardadır.

XXI əsrdə elm və texnikanın sürətli inkişafı
 səbəbilə internet dünyasında göz açan körpə
 balaların gələcəyini düşünərək, adını eşidib çox-
 onun mənasını belə bilmədiyimiz sözlərin dün-
 yasında içimizdəki boşluğun ehtiyacı olan sevgi-
 dən yazmaq istədim. Sevgidən yazmaq istəyini
 hiss edərək yazdım bu sətirləri.

*Sevgi – Dünyanın ən kiçik bir qum dənəsində,
 ən alçatmaz zirvəsindədir.*

*Sevgi – Rəhmətlə, nurla yağan yağışın
 damlasında, rəng-rəng açan çiçəklərin naxışın-
 dadır.*

*Sevgi – Ayağımızın altındakı torpaqdadır.
 Həyat üçün ümidlənən torpaqdakı toxumdadır.*

*Sevgi – Hicran oxlarının sancılıb qaldığı sev-
 dalı sinələrdən çıxan ahlarda, alovlanan eşqləri
 daha da atəşləndirən iki damlacıq göz yaşların-
 dadır.*

*Səhərləri qucaq-qucaq rəhmət saçan mələk-
 lərin qanadında, səcdələrdə gül yanaqlara
 tökülən inci-inci yaşlardadır.*

*Sevgi – Zikr içində Həbibullaha salatu-salam
 gətirən daşlardadır.*

*Sevgi – Gülşəni gözəlləşdirən güldə, güllər
 aşıqı, çəmənzarlar padişahı bülbüldədir.*

Sevgi – Peyğəmbərlər, sultanlar, şəhidlər,

Sevgi dünya həyatının mayəsidir. Ağilla, müsəlman kimi yaşamağın qayəsidir. Əl-ələ, çiyin-çiyinə verərək “Müsəlmanlar bir-birinin qardaşıdır” düsturuna bağlanaraq çevrəmizi genişlədək, möhkəmlədək, qoruyaq bu sevgimizi. Bizim olub bizə verilən, qiymətini bilmədiyimiz sevgimizi. Hər evdə bir sevgi gülü əkək ki, o yuvada göz açan övladlarımızın ilk gördüyü, ilk qoxladığı, ilk sevdiyi Sevgi gülü olsun.

alimlər bəsləyən; cənnətlərlə şərəflənən anaların qucağındadır. Anasının əlindən möhkəm tutaraq nura, işığa – istiqbala yürüyən o məsum baxışlı balacanın baxışındadır.

Sevgi – Əsrlər öncəsi mübarək Hirada Haqqa həbib olma şərəfinə məzhər olan Həbibullahdadır. Onları üç günlük müsfir saxlayaraq şərəflənən Sevrədə, Ona yoldaşlıq edən ikinin ikincisi Hz. Əbu Bəkrdədir.

Sevgi – Quranında, azanında, namazında, Məkkəyi-Mükərrəmədə, canlar cananını ağuşuna alaraq şəfqətli bir ana kimi onu himayə edən Mədinəyi-Münəvvərədə, yaşıl qübbəli Məscidi-Nəbəvidə, Rövzeyi-Mutahharadadır.

Canlar canı, nəbilər sultanı Həzrət Məhəmməddədir.

Ağlınızın içindəki balaca bir dünyada, qəlbimizin içindəki ağıldadır.

Sevgi – Canımızın tacı olan ruhumuzda, ruhumuzun gedəcəyi o əlçatmaz yolçuluqdadır.

Sevgi – Haqq yoluna baş qoyanların ayağının tozundadır.

La ilahə illəllah deməkdən usanmayan könüllərin gözündədir.

Sevgi dünya həyatının mayəsidir. Ağilla, müsəlman kimi yaşamağın qayəsidir.

Əl-ələ, çiyin-çiyinə verərək “Müsəl-

manlar bir-birinin qardaşıdır” düsturuna bağlanaraq çevrəmizi genişlədək, möhkəmlədək, qoruyaq bu sevgimizi. Bizim olub bizə verilən, qiymətini bilmədiyimiz sevgimizi. Hər evdə bir sevgi gülü əkək ki, o yuvada göz açan övladlarımızın ilk gördüyü, ilk qoxladığı, ilk sevdiyi Sevgi gülü olsun. O Sevgi gülünü ayələrlə, dualarla, hədislərlə bəsləyərək Sevgi çiçəklərini çoxaldaq – gözəlliyə qərq eyləyək bu cahanı. Dünyamızın gözəlliyə ehtiyacı olduğu bu zamanda, silahların yandırıdığı küllər içində belə, yetişdirək bu gülləri.

Qəlblərin, ruhların ehtiyacı gülşənə girmək, könül bağçasını qurmaqsa əgər, zətən gülün gözündəki sevgini görmək nəsibi var onda.

O göz heç zaman ağlamaq üçün bazara getməz...

Göz özü can bazarında göz yaşı səpəcəkdir...Qoy o göz yaşları imanımızın ruhumuza damlatdığı şəbnəmlər olsun! Könümüzdəki Sevgi gülünün üstünə saçılsın. Ətirli, sevimli bir gül olaraq güllərin Əfəndisinin hüsuruna çıxma bilsin. Çox deyil, min deyil, milyon deyil, sadəcə bir gül yetər. Hərəyə bir gül yetişdirək.

Ya Rəbbim! Bizə sevdiklərini sevməyi, yoluna talib olanları təqib etməyi, sevərək getməyi, sevərək bağışlamağı, sevərək ağlamağı ehsan et!

Külək səsi aparırmı?

Külək bizə tərəf əsirsə uzaqdakı bir maşının səsi, qatarın fiti daha qüvvətli, daha aydın, sanki yanıımızdaymış kimi gəlir. Bu vəziyyətdə küləyin səsi bizə doğru gətirdiyi düşünülə bilər. Səsin havanın içindəki molekulların titrəşimi ilə meydana gəldiyi, küləyin də bir hava axımı olduğunu düşündükdə səsin küləyin yaratdığı hava axımı ilə daha sürətli və uzağa yayılması fikri məntiqə uyğundur.

Ancaq ortalama külək sürəti 30-60 km səsin yayılma sürəti isə 1200 km olduğuna görə dünyadakı ən sərt küləyin sürəti belə, səsin sürətinin yanında çox zəif görsənir. Daha az sürətli bir şey daha sürətli olanı apara bilməyəcəyinə görə, küləyin hava axınlarıyla səs dalğalarını daha uzağa aparması mümkün deyildir.

Atmosfer dediyimiz şey nəticədə hava molekullarından meydana gəlir. Hava isindiyində molekulların arasındakı məsafələr açılır, hava incəlir. Hava soyuduqda isə molekullar arasındakı məsafə yaxınlaşır, hava daha sıx hala gəlir. Soyuq və isti hava arasındakı bu fərq küləyi yaradır. İsinən hava yüksəldikcə onun yerini tutmağa çalışan soyuq havanın hərəkəti yerə yaxındır, yer üzü ilə təmas halındadır. Yerlə olan təmasına görə də daha yavaştır. Qısaca, yerə yaxın olan küləyin sürəti yüksəkdə olan küləyin sürətindən daha azdır. İki fərqli yüksəklikdə və fərqli sürətlə əsən küləklər arasında görünməz bir təbəqə yaranır. Buna görə də külək istiqamətində irəliləyən səs dalğaları bu təbəqəyə dəyərək aşağı doğru əks-səda verirlər. Əslində başımızın üstündən keçib gedəcək olan səs dalğaları aşağı doğru əks-səda verərək qulağımıza çatır. Külək tərs istiqamətdə əsdikdə isə bunun əksi olur. Səs dalğaları alçaq və yüksək

küləklər arasındakı təbəqədən geriye doğru əks-səda verir və zəifləyir.

Gecələr hər tərəf səssizlik olduğu üçün səsin daha uzaqlara getməsi təbiiidir. Ancaq gecələr səslərin daha yaxşı eşidilməsinin səbəbi də yenə gün ərzindəki hava şəraitinə bağlıdır. Səs dalğalarının hava təbəqələrində qırılma hadisəsi ən çox soyuq havadan isti havaya keçərkən baş verir. Bu zaman səs daha çox uzaqlara gedir. Dəniz üzərindəki səslərin daha uzaqlardan eşidilə bilmələrinin səbəbi də yenə küləklər arasında yaranan təbəqədən əkslərdir.

Səslərin eşidilməsində havadakı rütubətin də təsiri vardır. Rütubətli hava, səsi quru havaya nisbətən daha yaxşı ötürür. Hava təzyiqinin az olduğu yerlərdə səs daha yavaş yayılır. Yağış və dumanlı havanın səsin yayılmasına heç bir təsiri olmasa da, ancaq ümumiyyətlə onlarla birlikdə gələn sərənlik səsin yayılmasını artırır.

Səsin atmosferdəki hava axımları arasındakı təbəqələrdən əks olunması maraqlı hadisələr yaradır. Məsələn, 50 km uzaqdan eşidilə ilən bir səs, daha irəlidən eşidilmədiyi halda yüzlərlə kilometr uzaqlarda birdən-birə ortaya çıxıb eşidilə bilər. İkinci Dünya müharibəsində Avropada partlayan və ətrafda duyulmamalarına rəğmən, İngiltərədə eşidilən bombaların sirri bu idi. Atmosferin ikinci qatı olan 11-ci və 48-ci kilometrər arasındakı strotosfer qatında hava istiliyinin birdən-birə yüksəlib 50 dərəcədən 0 dərəcəyə çıxması ilə meydana gələn hava axınlarının yaratdığı təbəqə Avropada partlayan bombaların səslərini əks etdirərək İngiltərədə eşidilməsinə səbəb olmuşdur

İnsan qorxduqda nə üçün dişləri bir-birinə dəyir?

Qorxduğumuz zaman, ölüm təhlükəsi və ya bizi çox narahat edən bir hadisə ilə qarşılaşdığımızda göstərdiyimiz əks təsir, qədim dövrlərdə yaşayan əcdadlarımızın davranışları ilə demək olar ki, eynidir. Acdıgımız zaman qarnımızdan səs gəlir, gözəl bir yemək gördükdə ağzımız sulanır, qorxdığımızda çənəmiz titrəyir, tüklerimiz biz-biz olur.

Bədənin yüz min illər əvvələ aid bu işləyiş tərzini bu gün də öz funksiyasını qoruyur. Fiziki cəhətdən daş dövrünün insanlarından heç bir fərqimiz yoxdur, xarici təsirlər qarşısında hələ də onlar kimi davranırıq. Ancaq günümüzdə stressə səbəb olan müasir bir çox təsirlər qarşısında bu əks təsirlər çox da faydalı olmaya bilər.

Bir insan böyük bir təhlükə və ya qorxulu hadisə ilə qarşılaşdığında vücudu təbii olaraq özünü müdafiə etməyə hazırlaşır. Bunu edərkən qarşı tərəflə döyüş üçün bəzi əzələləri hazır hala gətirir, lazım gələrsə qaçmaq üçün bəzi əzələlər hərəkətə keçir.

Digər canlılarda olduğu kimi insanda da dişlər və çənə sümüyü müdafiənin ana mexanizmidir. Şübhəsiz qədim insanlar yırtıcı heyvanların hücumları qarşısında təbii olaraq özlərini müdafiə vəziyyətinə keçirdilər və bu zaman ilk növbədə çənə və diş müdafiə vəziyyəti alırdı. Bununla da çənədəki əzələlər titrəməyə başlayır, bu da sanki dişlər bir-birinə dəyirmiş kimi görsənirdi.

Bu zaman eyni şəkildə ayaqlardakı əzələlər də qaçmağa hazırlanırdı. Beləliklə ayaq əzələləri hazırlıq zamanı titrəməyə başlayırdı. Çox qorxan insanın dişlərinin bir-birinə dəyməsi və ayaqlarının əsməsi də bundandır.

Qorxdığımız zaman tükələrimizin biz-biz durması da vücudumuzdakı əzələlərlə bağlıdır. Vücudumuzdakı hər tük bir əzələ ilə təchiz edilmişdir. Qorxduqda başda pişik olmaqla bir çox heyvanda da görülən müdafiə refleksi sayəsində bu kiçik əzələlər yığılır və tükələrimiz biz-biz olur.

YENİ

HƏR YAŞDAN, HƏR
MÜSƏLMAN ÜÇÜN LAZIM
OLAN BİR KİTAB:

DİNİ BİLİKLƏR

GÜNDƏLİK DİNİ SUALLARINIZA
CAVAB TAPACAQSINIZ..

İPƏK YOLU

YAYINLARINDA NƏŞR OLUNDU

Tel: (012) 492 32 23

- *Bir çox fiqh kitablarından istifadə edilərək sual-cavab üslubunda tərtib olunan bu kitab İslam dini ilə tanış olmaq istəyən hər bir şəxsin yoluna işıq tutacaqdır.*
- Daha çox İslamı yeni öyrənənlər üçün nəzərdə tutulan bu kitab, əslində həyat tərzini islami dəyərlər üzərində quran hər bir şəxs üçün zəruridir.
- *İslam dini haqqında maraqlı məlumatlarla zəngin olan VIII fəsildən ibarət bu kitabda İslam dini haqda ümumi məlumatla yanaşı, etiqad, ibadət, siyər, əxlaq kimi mövzulara da yer verilmişdir.*
- Kitabın içərisindəki mövzular insanı addım-addım ümumbəşəri din olan İslamın misilsiz ülviliyinə, qüdrətinə yaxınlaşdırır.
- *Əsərin aydın, dəqiq, yığcam və anlaşılan bir dillə tərtibatı, eləcə də nəfis şəkildə nəşri oxucunun diqqətini ilk baxışda cəlb edir.*